

Štev. 8.

V Ljubljani 1. vélikega srpana 1890.

Leto X.

Firdûzi in derviř.

Romanca.

Čilim péster tkè Firdûzi,
Pesnik perški v mestu Ghasni;
Ní prepróga, ki on tkè jo —
Pesem piše, epos krasen,
Slavni Šah-namé.

Broj pohaja ga prijatlov,
Znancev često, drúgov zvestih,
Drúgov zvestih in čestilcev;
A Firdûzi zbranim peva
Pesem Šah-namé.

Cita pesnik. Glej, in pólni
Kraljev starih vsa se izba,
Polbogóv in bórcev bajnih . . .
Bòj se bije, kri se lije
Za slobodo, dom.

Glej . . . z resnico laž borí se,
Z dóbrim zlò se bije kléto,
Tèma v bòj gre proti luči:
Z Ormuzdom bòj bije véčni
Demon Ariman.

Pred odprtim óknom čita
Góstrom epos svoj Firdûzi;
Pešec mnog gre tamkaj mimo,
Mnog postaja in posluša
Vérze z úlice.

Poslušalec najzvestejši
Med meščani lépe Ghasne —
Glej, stóji že spet pred óknom! —
To je stari derviř Mahmud,
Prérok daleč znan.

Vštric pred óknom se postavlja
Mahmud vsak dan sredi céste;
Iz očíj mu sije blaznost,
A iz ust mu vró klevéte
Na Firdûzija.

Klevetaje, zabavlja je
Pléše Mahmud in vrtí se,
Turban ziblje se na glavi,
A kaftán ko perutnica
V zraku mu vihrá.

In Firdûzi piše, čita.
Pa rekó mu góstje, znanci:
»Nič ne vidiš, nič ne slišiš,
Kak te psuje nôrec tam-le?
Mírno to trpiš?

»Vérz za vérzom ti zavija,
Vse obrača ti naróbe,
Kar je belo, vidi črno,
Kjer je čistost, vidi pódlost . . .
Odgovóri mu!«

Nasmehljá se pesnik lahno,
Brado črno si pogladi,
Mirno ózre se po góštih,
Mirno reče jim in pravi:
»Niste Perzi vi?

»Smili naj se vsak bolník vam!«
Ní učil tak Zarathustra?
Derviš Mahmud mi se smili,
Ker bolán je revež húdo —
Um mu je bolán.

»Kóran zmešal mu je glavo.
Drážiti ga greh bi bilo;
Zbólel svetec bi še huje:
Kdo vé, kaj se je zgodilo?
Kriv pa bil bi jaz!

»Oh, spet vpije in besní tam!
Vóde, vóde hládne, bratje!
Tù je vrč poln! . . . Poškropite
Glávo vročo mu! Ostanek
Piti dajte mu!«

A. Aškerc.

Nevihta.

Debó je jasni svoj obraz
Na gúbe tèmne potegnilo;
Viharju daje zdaj ukaz,
Da prost razvij mogočno krilo.

Povelje gromov zabučí,
Pretrese zemlja se do jedra,
Da zemlji, nebu meje ní,
Vodé vlijó se kot iz vedra:

Goré, dolí, poljé ravnín
Objela je temota gróba;
Prihaja méni na spomin
Vesoljnega potopa dóba!

y.

Resnične sanje.

Pozdrav izróči moj dekletu,
Prijatelju sem naročil . . .
Komú še upal bi na svetu,
Ko on takó nezvest je bil!? —

Gorjúpa sanje so resnica,
Razjéda prsi mi bolést:
Deklè je srca polovica,
Prijatelj je krvava pést! . . .

Prijatelj ti in dèkle moje,
Odslóvni kaj pomenja list?!
Pri-sege zabilo si svoje . . .
Prijatelj ti, poznaš zavist? . . .

Ko v spanji pést krvava bode
Srcá odvzéla zopet del,
Naznanjal nove bo nezgode
Iz krajev sanj preroški sel?! . . .

y.

Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

VII.

Milivoj Zagorski je tedaj v Prnjavoru bil prvi ljubljenec ženskih src. Matere in hčere so se jednako ogledovale za njim, vsaka je na njem videla svojstva, kakeršnih si je želela ali na zétu ali na móži svojem. Bil je srednje vitke rasti, zmeraj skrbno in ukusno opravljen in z uglajenim svojim vedénjem se je takoj prikupil vsakemu človeku. Posebno je z zvonkim svojim glasom ter z besedo vselej premišljeno znal očarati posameznika in vse družbe. Kdor pa je svet in ljudi poznal bolje, zapazil je, da Milivojevo tolikanj čislano vedénje ni bilo čisto brez spakovánja; videlo se mu je, da nekoga oponaša, ki mu je bil vzgled. Toda motilo to nikogar ni, saj je dober posnemek sploh boljši, nego slab izvirk.

Ves drugačen je bil Feodor Veselko. Njega so v drúščinah še rajši imeli nego Zagorskega, kajti kjer je bil on, tam nisi pogrešal smeha in zabave. »Pri parobrodu«, kjer je itak bilo vse po domače in si malokdaj videl kakega neznanega gôsta, uganjal je Feodor burke, da smehú ni bilo ni konca ni kraja. Pravljič je znal brez števila, ali znal jih je pripovedovati, kakor izkušen gledališki igravec; tudi je umel prav kratkočasno gósti na goslih ali brenkati na kitari. S kitaro je navadno spremljal stare znane napeve, za katere je Zagorski zložil nove besede, tičoče se »Zádruge«. Posebno zanimiv je bil, kadar je oponašal karakteristične osebe, kakeršnih v vsakem večjem mestu nahajaš po ulicah in po gostilnah. A tudi domače Prnjavorce je znal kazati. Malo je raztegnil ali razširil obraz, obračal oči, iztegnil se z vsem telesom ali sključil, stopil nekoliko korakov po sobi in takoj si

ugenil, koga ima v mislih. Ženske so o njem sodile različno; nedorasle déklice in matere ga niso prezeló čislale, zato so ga tembolj bile vesele dorasle gospodičine in mlade gospé. zlasti tiste, katerim ni skrb za zéta belila glave. Saj ga ni bilo, ki bi se v laskanji in miljenji mogel meriti ž njim; nihče pa ni mislil, da bi se ga kdaj mogla prijeto globoka ljubezen.

Po vsem tem je Feodor Veselko bil duša »Zádrugi«. Brez njega je ni bilo zabave in niti jednega večera ga továriši niso mogli pogrešati. Saj si je pa tudi vsak čas izmislil kaj novega. Prišedši nekega dné k obedu obrne se na pragu, zvižga in kliče: »Davor! Davor! Sém pojdi, Davor!« Na to se pripogne in gladi grdega umazanega psa, ki se je na prijazni njega poziv ohrabil in prilizljivo z repom mahaje pritekkel za njim.

»Kje si pa to grdóbo izteknil?« vpraša ga Živko Glavina smeje se na ves glas.

»Nikar mi ne zaničuj dóbre živálce, ki bode odslej naša skupna svojina. Bode nam za stražo in igračo in kdo vé, za kaj še, ker zdí se mi, da je prav umen psiček. Pridružil se mi je tam dóli za mestom, pri Timofejevem »Hôtelu«, pa šel z menoj uro daleč. Medpotoma sva se do dobrega sprijaznila, in ne dam ga več po nobeni ceni. Zdaj se morate še vi ž njim seznaniti. Ne kaže nam, da bi imeli vsak svojega psa; prevelika menažerija bi bila to za pod jedno mizo. Zató se bode Davor moral privaditi petim gospodarjem.«

»Kdo ti je pa povedal, da mu je Davor ime?« vpraša ga zopet Glavina. »Taka žaba ni, da bi se klicala po bójnem bógu; takšni zanikarni živálci je primernejše ime Hektor ali Pinček.«

»Živko, nikar me ne draži!« zavrne mu srdito Feodor, »Davor ostane Davor; če tega imena ni vreden po svoji podobi, zasluži naj si je pa s svojimi dejanji!« in obrnivši se k dolgopétemu pisárju, ki je ogledoval psa in se mu dobrikal, dodal je: »No, Golijat, povedite Vi, če ni Napoleon I. tudi bil majhne postave, pa se je vender po svojih dejanjih povzdignil do prvaka v Evropi?«

»Takó je!« pritrđi mu Golijat, presrečen, da mu je zopet kdo Napoleona v misel vzel.

Davorju je s tem dnevom napočila nova dóba sreče, o kakeršni se mu nikdar niti sanjalo ni. Prvi obed v »Zádrugi« so bile njemu dotlej neznane gostí. Zdaj ga je poklical jeden, zdaj drugi novih gospodarjev in toliko so mu nametali kostij, da jih ni mogel vseh ogledati. Po obedu je zadrugarje spremljal na trg in k strini, in vedno se je kdo múhoval ž njim. Napósled ga je vsak pot kdo drugi vzel s

seboj, in vsako noč je šel z drugim spat v toplo sobo za peč, a kadar so se razšli po svojih službenih opravilih, pustili so ga, da se je šel potépat. Umni psiček je skoro uvidel, da ima pet gospodarjev, zato je izkušal, da bi se prikupil vsem. Dobro si je zapomnil, kdaj gré kateri njih z dómi in vsako jutro jih je čakal na óglu ulic ter jih vse po vrsti spremil jedne do šole, druge do pisárne. Najrajši je se véda imel Veselka, ki ga je učil umetno skakati in prekopicovati se in ga takó izuril, da se je pri večernih veselicah v »Zádrugi« mogel očitno izkazovati. Kakor so nekđaj v Atenah govorili o lepem Alkibijadovem psu, prav takó so se zdaj po vsem Prnjavoru menili o »Zádrugi« in o nje grdem Davorji.

Takó je hitro potekal jesenski in zimski čas in zadrugarjem se nič ni tožilo po veselicah vélikega mesta, zlasti ker se je vsak tolašil da mu ne bode dolgo ostati v Prnjavoru. Ko je pri »vajah« v čitalnici zopet bilo prav veselo in se je društvo šele proti jutru razšlo, bil je Feodor drugi dan silno truden in zaspan. Brž ko se je tedaj zopet storila noč, légel je v posteljo, Ciprijanu pa je poročil, da ga ne bode k večerji. Zadrugarjem je bilo nekako čudno brez veselega Feodora, in po šumni zabavi prejšnje noči se jim je zdelo silno dolgočasno in mrtvo.

»Zdaj se nam je še Feodor izneveril,« jezil se je Glavina, »to nikakor ne gré in jaz vprašam predsednika našega, če pač misli kaznovati predrznega uskoka, in kakó?«

»Prav takó! Kaznovati ga treba,« pritrdila sta mu Radinić in poročnik Filipović.

»Le umirite se,« tolaži jih Zagorski, »hudomušna zvijača mi je prišla na misel. Poročili bodemo Feodoru, da imamo izborno žensko družčino; da gospé željno čakajo nánj, naj torej hitro pride in prinese s seboj kitaro.«

»Izvrstno!« vzkliknili so vsi továriši jednoglasno.

»A koga pošljimo pónj?« vpraša predsednik zamišljen.

»Jaz grem pónj,« oglasi se Golijat, vzame kapico in izgine iz gostilne.

V tem so zadrugarji snovali, kakó bodo vkanjenega továriša vzprejeli. Zagorski je po znanem napevu hitro zlagal novo pesem, v kateri je opisoval, kakó je glas o lepih gospéh Feodora vzbudil iz trdega spanja, kakó je skočil iz postelje, umival se in oblačil ter v najlepših upih hitel k »parobrodu«, kjer se mu nenádejano odkrije strašna laž. Pesem še ni bila do kraja zložena, ko se je Golijat široko smeje povrnil v gostilno in prinesel Feodorovo kitaro.

»Kaj ste opravili?« vpraša ga prvi nepotrpežljivi Glavina.

»Dolgo sem trkal na vrata; takó je smrčal, da sem mislil, nocoj ga ne vzbudim. Napósled nejevoljno zarenči, kdo sem in kaj hočem. Malo se mi je le smilil, ali hitro se osrčim in začnem se prav sladko legati o lepih gospodičinah, kakor sem védel, da Vam bodem ustregel. Tedaj skoči iz postelje, kakor bi ga bila strela ošinila, in rekel je, da se bode prav podvival.«

»Živio, Golijat!« zakriči Glavina, Zagorski pa pozóve Ciprijana in mu ukaže, naj Golijatu na zadružni račun dá polič vina.

Skoro potem zapóje zvonček in na vratih obtiči Feodor ves blede od jeze. Bil se je čisto preoblekel, skrbno se počesal in namazal z dišečim oljem, zasukal brke in děl náse črno suknjo. Predno je mogel izpregovoriti, zapeli so zadrugarji novo pesem in isti Golijat je brenčal vmes. Feodor ni védel, ali bi se jezil ali smijal, in v takšnem negotovem stanju je poslušal novo pesem o sebi. Da bi vender káj začel, obrisal si je s čistim belim robcem zapotene naočnike, grdo pogledaval zdaj jednega, zdaj drugega, ali ko je videl, da ni konca nagajive pesmi, udal se je usodi svoji, zgrabil kitaro in po stari navadi spremljal petje.

»Živio, Feodor Veselko!« zagrmelo je zdaj po dvorani in tovariši kár niso mogli utihniti od silnega smeha. Feodor še zmeraj ni zinil besede, zakaj kár ni si mogel umisliti prave, da bi nagajivce oštel, kakor bi bil rad. Napósled séde na staro svoje mesto in naroči polič vina.

»Še polič za kazen, ker ni prišel ob ustanovljeni uri,« oblastno ukazuje Zagorski. Feodor je zopet prebledel od jeze, ali hitro se je umiril in vse je bilo v starem tiru, zlasti ko sta še dva vesela častna uda prišla v gostilno. Naglo je potekel čas do desetih. Tedaj je Zagorski nasvetoval, da bi vsi šli k počitku.

»Ne, zdaj pa prav ne grem, in vi tudi ne pojdete,« odločno ugovarja Veselko, »saj je med vami menda pač ni zaspane šléve, ki bi sramotila vso »Zádrugo«. Véste kaj, mi pojdemo zdaj vsi skupaj na izprehod, mrzli zrak nam bode pregnal spanje, a mi je bodemo drugim, ljudem. Pojdimo izvoljenim našim gospodičinam pod okno pét!«

»Ne, tega pa nikakor ne, to bi bilo preveliko odlikovanje, katero bi zopet komu nas utegnilo nakopati sitnosti,« brani se Zagorski.

»Ali vzbuditi jih moramo, saj sem tudi jaz zaradi njih moral iz postelje,« zavrnil mu je Veselko in ni odjenjal od svojega naklepa.

Bila je temna zimska noč, semintja so brlele redko nameščene mestne svetilke, a če je za kakim posameznim oknom še gorela luč, bilo je to nekaj nenavadnega in nehoté si mislil na kakega bolnika,

ki ne more spati. Trdi sneg je škripal pod nogami in po tihi noči se je jasno razlegal vsak človeški glas. Zadrugarji in njih častna továriša so na tem čudnem izprehodu bolj čutili nego videli drug drugega. Kakor bi jih bilo samih pred seboj sram, šepetali so le bolj potihoma in niti smijati se niso prav upali, če je kdo kako burkasto rekel.

»Tu góri stanuje Hermina«, pokaže Glavina na okno prav nad mestno svetilko. Vsi so obstali in umolknili, kakor bi ugibali, čemu so prav za prav prišli sèmkaj. V tem zakriči Veselko na ves glas: »Davor! Davor!« potem malo zazvižga in zopet kliče »Davor!«, akoprem je poslušni psiček takoj na prvi klic priskočil, mahal z repom in se mu vzpénjal ob kolenu. Továriši so hitro razumeli Feodorovo zvijačo, zato so vsi po vrsti jeli klicati nesrečnega kužka, ki je napósled začel milo cviliti, da bi gospodarjem razodel navzočnost svojo. Krik in smeh sta Hermino res vzdramila. Radovedna odprè okence, da bi videla, kaj se strašnega godí na ulicah; kakor hitro pa je spoznala zadrugarje, zaloputne okence in skoči nazaj v sobo. Zadovoljni s prvim uspehom, šli so zadrugarji dalje in vzbudili so še nekoliko gospodičin.

V tem se iz tretjih ali četrtilh ulic čuje zatégel glas: »Hvaljen bodi Jezus Kristus! Deseta ura je odbila; pazite na ogenj in sveče, da ne bode nobene nesreče! Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Oho! Kaj pa je to?« vpraša Veselko in se čudi.

»To ti je nóčni čuváj prnjavorski«, razlaga mu Zagorski, »hoditi mora po vseh ulicah, in se vsak čas oglašati za dokaz, da vrši službo svojo. Prva skrb mu je paziti na ogenj.«

»Izvrstna misel mi je šinila v glavo«, smehljaje se zašepetá Veselko, »dovolj smo klicali ubogega Davorja; mógli bi mu pamet zmešati. Véste kaj, oponašajmo čuvája, vsak v drugih ulicah!«

Razposajeni zadrugarji so nasvet brez ugovora odobrili, razšli se po dva in dva skupaj po najbližnjih ulicah ter jeli záporéd oponašati čuvájev klic. Čuváj je kár ostrmel in poslušal. »To je moj glas«, govoril je sam v sebi, »in vender ni moj. Ni mogoče, da so mi imenovali tekmeца továriša; saj dva ne bi mogla živeti ob oskromnem zaslužku; in čemu bi bil drugi čuváj, če sem jaz trideset let znal sam obvarovati Prnjavor ponočnih nesreč, znal ga bodem varovati tudi še v bodoče.«

V tem se njega klic razlega iz drugega kraja. Čuváj sluša in sluša in zopet ugiba: »Saj vender ne sanjam, pijan tudi nisem — kaj, ko bi bili duhovi?«

Ta misel ga je čisto preplašila in jel se je tresti po vsem telesi. Da bi mu v tihi, temni nòči bilo vsaj nekoliko lože pri srci, začne klicati: »Hvaljen bodi Jezus Kristus!« ali takoj mu je vsaka beseda odmevala iz dveh, treh ulic zajedno. Napotil se je torej proti mestni hiši budit stražo. »To so pijanci«, zavrne mu desetnik, nejevoljen, da ga je vzdramil iz trdega spanja, in ukazal je dvema stražárjema, naj gresta lovit ponočnjakov. Zadrugarji so v tem zdaleč sledili čuvája, toda ko so ga čuli trkati pri mestni straži, poslovili so se hitro in se tiho zmuzali vsak na svoj dom. Zastonj so stražárji iskali nepokojnežev; ni in ni jih bilo. Tudi skrivnostnega klica niso čuli in strašno so se znosili nad bedakom, ki je pijan najbrž čul sam svoj glas. Stari čuváj je voljno poslušal hude psovke in grajo desetnikovo; ali vse žive dni je pomnil, kakó je tisto noč v Prnjavoru strašilo, in čudne stvari je pripovedoval, kadar je imel kakšnega vérnega poslušalca.

VIII.

Napočil je lepi božični čas, ki ga vsakdo najrajši praznuje domá med svojci. Navzlic hudi zimi in silnim zamétom gré na pot, kdor more, da bi lépe dneve prebil v krogu róda svojega; a kdor ne more domóv, poišče si kako znano prijateljsko rodbino, da čez praznike ne bode saméval. Malokje so se stare božične šege takó lepó ohranile, kakor v Prnjavoru. Ko je na Sveti dan odzvonilo póludne, izpraznile so se ulice in bilo je tiho in mirno, kakor da so vsi ljudje pomrli. Niti iz gostilnic nisi čul navadnega vrišča, in če si stopil vánje, videl si prazne mize, ali nikjer žive duše. Saj so ta dan prnjavorski gospodarji, prav kakor stari Sloveni, gostoljubno odprli vrata dóma svojega, in dobro jim je došel vsakdo, ki ni imel svojega ognjišča. Tudi zadružna miza »Pri parobrodu« je božične dneve bila prazna; zadrugarji so dobili toliko vabil, da vseh niti vzprejeti niso mogli. Po praznikih se je začelo kolédovanje in bilo je nove zabave. »Adam in Eva« sta hodila od hiše do hiše in prišla sta tudi v »Zádruho«. S seboj sta nosila drevó, zapela pod njim staro pesem, napósled pa se je oglasil »bog oče« ter ja zapodil iz raja. Za »Adamom« so prišli »trije kralji«, in potem se je začel predpust. Ni ga bilo večera, da se ne bi pridrévile posamezne pustne maškare ali več njih skupaj v gostilno »Pri parobrodu«, in šalile so se z zadrugarji in jim nagajale, kakor so največ mogle.

Predpustom so minile »plesne vaje« in tudi pravih »balov« je čitalnica napravila samó dva, zakaj čitalničarji so se hoté ali nehoté

morali udeleževati takozvanih »purgarskih plesov«, da ne bi žalili dobrih prnjavorskih meščanov. Po starodavni navadi je vsako predpustno nedeljo v drugi gostilni bil »purgarski ples«, na katerem so bili zastopani prav vsi stanovi.

»V nedeljo je prvi meščanski ples«, rekel je Zagorski in videl si mu na obrazu, da namerava nekaj imenitnega povedati. »Že stari latinski pregovor veleva: ‚V Rimu živi po rimski šegi‘; in ta resnica velja še dandanes za vsak kraj, torej tudi za Prnjavor. Mi smo doslej imeli svoje veselice zató, ker ni bilo drugih. Odslej bode drugače; začele se bodo javne zabave, ali hudó bi nam zamerili, če nas ne bi bilo poleg.«

»Prazen strah, Milivoj,« seže mu Veselko v besedo, »brez nas je ne bode veselice v lepem Prnjavoru.«

»Nikar me ne moti, kadar govorim,« huduje se Zagorski. »To še ni dovolj; mi se moramo tudi zmeniti, kakó se bomo na teh meščanskih zabavah védli. Jaz, pristni Prnjavorec, sodim, da nam treba paziti na dvoje: prvič moramo pokazati meščanom, da jih spoštujemo in da se tudi po naših žilah pretaka meščanska kri, in drugič moramo povzdigniti čast ‚Zádruga‘ naše.«

»Živio, Milivoj!« pritrđijo mu továriši, govornik pa nadaljuje:

»Mislim torej, da moramo na teh plesih bolj odlikovati meščanske hčere, nego naše čitalniške gospodičine. Podvizati se moramo, da bomo vselej prvi na plesišči in da vsi zajedno nastopimo ter jasno pokažemo navzočnost svojo. A napósled mislim, da moramo prav mi izvoliti kraljico plésu. V ta namen bomo kmalu po začetku razsodili, katera je najlepša, potem pa bomo vsi po vrsti vso noč ž njo plesali, a med počitkom jo bode vsak pot kdo drugi vodil po dvorani in jo kratkočasil.«

»Izvrstno!« vzkliknili so vsi jednoglasno.

»Naj Prnjavorci vidijo, kdo je ‚Zádruga‘ in kaj premore!« dodal je ponosno Veselko.

»Takó je!« pritrđita mu Radinić in Filipović, Glavina pa se je prav široko nasmijal in rekel:

»Takó bodem plesal z meščanskimi déklicami, da se bode Hermina kár tresla od jeze in zavidnosti!« —

Velika dvorana »Pri zlatem jagnjetu« je v nedeljo bila lepo počejena in razsvetljena in pòd je bil takó namazan z mijlom, da je kár dričalo pod nogami. Že so dohajale prnjavorske matere v najlepših opravah, nekatere so celó prišumele v svilnatem krilu ter prav oprezno sédale po belo pogrnjenih stoléh ob zidu. Pred njimi so hčere njih

kàr stojé čakale srečnega trenutka, da si ne bi prevréd zgnéle skrbno zlíkane obleke, in željno so upirale oči zdaj proti vhodu, zdaj na galerijo, če se gódcí pač že pripravljajo. Nekatera si je pahljala od nemira goreča lica, druga je stopila k prijateljici svoji, popravila ji cvetko, pripela slábo prišiti trak, ali pa začela kakšen pomenek. Moškega še ni bilo nobenega blizu. V tem pridejo zadrugarji vsi zajedno, postavijo se pod svetílo sredi dvorane, natikajo si bele rokavice in se ozirajo okolo po déklicah. Danes je tudi Zagorski dèl naóčnike na nos, kakor da bi bolje mógel iztekniti »kraljico«. »Zádruha!« zašepetala je premožna mamica sosedi svoji in zadovoljno se ji je zasvetil okrogli obraz; déklicam pa je utripalo srce od nepotrpežljivosti in — negotovosti.

Zadrugarji se niso dolgo obotavljali; hitro so si izvolili vsak svojo plesalko, vodili jo po dvorani in brž ko je kapelnik Beranek potegnil po góslíh, zavrtelo se je vseh pet parov in po bliskovo so leteli okolo in okolo, da jih niso mogle slediti oči srečnih mater. Za prvo déklico je vsak kàr takoj drugo prijel za roko in predno se je dvorana napolnila, bilo je vse živahno in veselo, ker za zadrugarji niso hoteli ostajati niti drugi mladi ljudje. Med zadnjimi je prišla na plesišče Hermina z materjo in mlajšo sestro svojo. Imela je črno svílnato obleko, zapeto do vrata. Pri vhodu se je ozrla po dvorani, kakor bi nekoga iskala, in ko je zapazila Doro in Slavo, šla je k njima.

»Danes črna?« vpraša jo Slava.

»A, prosim te, kdo bode plesal v tej méšanici,« odgovorila je Hermina zaničljivo in glasno, da jo je čul Zagorski, ki je ravno mimo nje šinil z meščansko déklico. »Prišli smo le malo pogledat; najrajša bi bila ostala domá, toda oče ni dovolil, da se ne bi zameril meščanom. Umekni se malo, da sédem med vaju in se bodemo vsaj kàj smijale.«

Dora, ki je nocoj bila slabe volje, prikimala ji je smehljaje, da se ujema ž njo; židovka pa je sodila, da ji ne bi bilo nì v škodo, nì v sramoto, če bi plesala, in kàr kvišku je skočila, kadar jo je kdo prosil za »jedenkrat na okolo«.

V tem je ostali mladi svét plesal, da se je vse prašilo, in vroče je bilo, da so sveče jele kàr brléti. Minili sta prva polka in prva mazurka. Tedaj je Zagorski továriše svoje zbral okrog sebe sredi dvorane in vse zapóred vprašal, o kateri sodijo, da je najlepša. Ujemali se niso, vsak je imel drugo v očéh.

»Ali ste nocoj vsi slepi?« graja jih Zagorski, »poglejte tja na óni-le rajski cvet! To vam je rózica, ki ne vzrase na vsaki gredíci; kakó ukusno, kako líčno je vse na nji! Rast in oprava, vedenje in sukanje, kakó je vse v lepem skladu. In ta ljubki podolgasti obraz z

órlóvim nosom in modrimi očmí, ki so v zanimivem nasprotji s črnimi lasmí!«

»Milivoj, pesniška žila tvoja je danes silno razdražena,« seže mu Veselko v besedo in zmajè z glavo, kakor da on ne vidi tolikanj hvalljenih svojstev. Lahkovérnejši so bili ostali zadrugarji in ko se Zagorski ni naveličal s pesniškim oduševljenjem slaviti neznano déklico, udal se je tudi Veselko in vsi so jo jednoglasno izvolili »kraljico plesa«. Zagorski se je prvi poklonil izvoljenki, prosil jo za »čtvorko« ter jo vzel izpod pázduhe in vodil po dvorani. Za njim so prihajali po rédu vsi továriši njegovi. Vsak si je izprosil jedno prihodnjih »čtvork« in se ji ponudil za spremljevalca med počitkom. Predno se je prav zavedela redkega odlikovanja, zavezala se je »kraljica« za vso noč. Niti med plesom niti po plesu ni utegnila sésti k materi, ampak kàr neprenehoma se je vrtela in se izprehajala po dvorani z jednim izmed petih zadrugarjev. Nič ni bila prevzetna in čisto nedolžno se je veselila mlade dóbe svoje; vender pa se je po malem tudi v nji budil deklíški ponos, ko je vedno čula toliko dobrikanja, ali če se ji je zdelo, da si gospodje sredi dvorane šepetajo o nji, ali da jo neke gospodičine zavidno obirajo. Četudi je nocoj prvikrat bila na plesu, to je le skoro čutila, da ni zadnja v tej nenavadni množici.

Veselko še zmeraj ni bil prav zadovoljen s »kraljico«, dasi sam ni védel, kateri drugi gospodičini bi dosodil to kratko čast. Ko sta z Zagorskim ravno zopet skupaj stala pod svetíлом, vprašal ga je:

»Milivoj, kdo pa je uprav ta naša ‚kraljica‘?«

»Kdo?« ponavlja Zagorski z zategnjenim glasom in se nasmeje, »prijatelj, tega ti jaz ne vem povedati, niti sem sploh na to mislil. Povprašajva koga domačih ljudij.«

Res čudno je bilo naključje, da nihče navzočnih góstov ni poznal »kraljice«. A kakó bi jo tudi kdo poznal, saj déklica se ni genila z dómi, in če je kdàj kam šla, zmenil se ni nikdo zánjo v preprosti vsakdanji nje obleki.

Ko so se gospodje vpraševali drug družega in nihče ni védel odgovora, oglasi se starejši meščan:

»To je Pavličeva Mara iz turške krčme.«

»Iz turške krčme?« ponavlja Zagorski in se čudi. »Prnjavorec sem, ali tega imena še nisem čul nikdar.«

»Majhna kmétska krčma je to«, razjasnuje meščan, »tam dôli za Volčjim potokom. Nekdaj se je reklo ‚Pri turškem sultanu‘, toda zdaj ljudje pravijo kàr ‚turška krčma‘. Sedanji gospodar se je šele pred

nekoliko leti s kmétov preselil v mesto in ima še zmeraj največ s kméti opraviti. Pošten, miren mož je, ki nikogar ne nadleguje, zato ga ljudje malo poznajo. Sam ne morem prav razumeti, kako in kdaj se je njega Mara izpremenila v takšno gizdavo gospodičino.«

Rekóčni mož bi se bil še rad zgovárjal, ali Zagorski in Veselko sta dovolj zvédela in sta šla zopet plesat, drugi ga pa takó ni poslušal. V tem je bilo skoraj že polunočí in začela se je ura vélikega počitka. Hermina in tovarišice nje, ki so le iz posebnih ozirov ‚počastile‘ z navzočnostjo svojo ta ples, šle so tedaj domóv. Akoprem so tožile, kakó je bilo dolgočasno, drugi dan so pri strini prav oné védele največ povedati. Vse drugače so zadrugarji počastili meščansko veselico. Zvesti svojemu sklepu so vso svojo društveno okretnost in uglajenost posvetili »meščanskim hčeram«, in ne le »kraljica«, tudi ostale déklice so ž njimi bile popolnoma zadovoljne. Ko se je opolunočí izpraznila dvorana in je vsa družba posédla za dolge mize v gostilni, našel si zadrugarje zopet sredi meščanov in videlo se je, kakor da so se dobri prijatelji zbrali na skupne gostí. Zagorski je sedél poleg »kraljice« in takó se mu je otajalo srce in razvezal jezik, da bi bil človek mislil: čisto je pozabil strine in tudi — Vere. Po vsi sreči nista bila samá, ali búčna družba ni dala nikomur, da bi se pogreznil v sládko čuvstvovanje. Začele so se zdravijce. Veljaven meščan je napil gospódi »Zádruge« in gromoviti »živio!« se je razlegal po tesnih prostorih, dokler ni vstal Zagorski in v prelepem govoru slavil meščanstvo sploh, zlasti prnjavorsko ter matere prnjavorske in lepe njih hčerke. Zdaj je zdušnost bila še večja in vsakdo je hotel sam trkniti z zadrugarji. Timofejeva Tinčica, ki je sedela kràj poročnika Filipoviča, od velikega veselja in zadovoljstva ni mogla krotiti urojenega nagona in z zvonkim glasom svojim je zapela prelepo národno pesem. Gospodje so začeli ploskati, druge déklice pa so hitro pritegnile s Tinčico in précej je vsa družba pela ž njo. Za prvo pesmijo je prišla na vrsto druga in umolknilo so šele, ko je kapelnik Beranek na galeriji zagódel prav okroglo, ki je privzdvigala peté in zopet zvalila v dvorano plesalke in plesalce, pokrepčane na telesi in razgrete na duhu.

(Dalje prihodnjič.)

Na Črni prsti.

Spisal Jož. Vesel.

Dežela kranjska imá na Gorenjskem kraje, kateri se zaradi prirodne slikovite lepote svoje smejo primerjati imenitnim delom Švice. Takšen kraj je bohinjska dolina. Na severu kipi velikán Triglav v sinje nebó; na jugu se Črna prst najviše dviga proti nebu. Ta gora sicer ni posebno visoka, a znana je zaradi mnogovrstnih cvetic in rastlin, ki rastó na nji; prelep je tudi ž njé razgled, zlasti na južno zapadno stran. Navadno hodijo nánjo iz Bohinjske Bistrice, kjer je dôkaj hribovskih vodníkov. Skoro za vasjó se prično tla dvigati; po pašnikih in hribovskih travnikih ti je hoditi kake pol ure, da prideš v gozd. Čisti zrak in vonjava tisočerih cvetic te razveseljuje, da prav lahko hodiš za vodníkom po strmih potih. Po nekod že čuješ kravje zvonce, gotovo znamenje, da si blizu planine. Res pozvanjajo čimdalje glasneje in pogosteje, in ko prelezeš strm rob, ugledaš v gorskem kotlu cele vrste koč, ki so videti kakor vas. To je planina bohinjske sirarske zádruge. Nad poludrugo sto krav stoji in plega okrog koč in po sosednih rébrih. Prijazno nas vzprejmó pastirji ter nas pogosté z izbornim mlekom, surovim maslom in sirom, kar nam káj dobro tekne po težki hoji. Ker solnce že zahaja in noč v gorah naglo nastopa, prosimo sirarjev prenočišča. Radi nam prepusté kočó v ta namen. Ležišče je káj preprosto: nekoliko sená okolo ognjišča; a pravemu hribolazcu zadošča do cela. Pastir nam zakuri ogenj, prinese dobre vode, želí lahko noč in odide. Nekaj naših tovarišev poleže po sénu in zaspi; drugi sédejo pred kočó na skale. Nebó je jasno; ugledati ni najmanjšega obláčka. Sosedne gore so v črni temi; po nekod se oglašajo kravji zvonci; govedo zvečine leží in prežvekuje; sámó hudomušni prasci se podé in krulijo; nagajivi kozličí pa skačejo in se trkajo po strehah nizkih koč. Luna počasi vzhaja nad jugovzhodnimi gorami; bleđa njena luč čarobno seva na sivo skalovje severozapadnih planin; scva se glasí tožno skovikaje. Hitro mine ura za uro; o polutreh je treba odriniti, ako hočemo pred solnčnim vzhodom priti na vrh gore. Vsa družba vstane; z mrzlo vodo si izmijemo zaspanec iz očíj; požirek žganja, da se človek nekoliko ogreje in okrepcá, in potem naprej. S prižgano svetilnico stopa Bohinjec pred nami; svet je skalovit; pot neznano strma. Za pol ure hodá se zavije pod skalnato steno, ki z desne strani visí

nad nami; na levi strani globoka strmina; steza sila ozka. Pozná se le, da so tudi drugi ljudje hodili po nji; uglajena ni, zavarovana tudi ne. Počasi korakamo drug za drugim. Na vzhodu se daní; svetloba je blede, ali jasní se čimdalje bolj. To speší korak; vsakdo se bojí, da ne bi zamudil solnčnega vzhoda. Zdajci zakliče nekdo pri prvih — kaj je neki? Novinec hribolazec je našel prvo očnico. Kakšno veselje, ko jo vtakne za klobuk! Pot je hipoma strma. Kakor prislonjena lestva je stisnjena med skalnate stene; visoko je treba vzdvigovati kolena; često te jeden korak po kamenji privede za dva koraka nazaj. Spominska pločica z razpelom na desni oznanja, da se je ondu ponesrečil nabiralec očnic, padši čez strmino. Daleč ni več do sedla in odtod ne do vrha; torej podvizajmo se! Zdanilo se je, ne da bi bili prav vedeli, kdaj. Sicer je še sómrak, óna siva svetloba, ki nam kaže prirodo kakor spečo in brezbarveno, a pot vidimo dobro. Dospevši na sedlo, ugledamo vrh in čujemo tudi planinske kavke, ki letajo okolo njega ter kričé s prijetnim glasom. Mrzel veter brije; deje nam malone dobro, kajti znoj nam obilo rosí čelo. Na vrhu pa se moramo zaviti v plašč in stisniti za skalo, sicer bi neprijetno čutili ostro sapo. Okrepčavši si lačni želodec in žejna ustna, pričnemo ogledovati okolico.

Črna prst je čudna gora; na južni strani iz doline do vrha porasla s travo, katero poléti kosé Tolminci, na severni strani pa navpična stena in potem jasen gozd. V travi na južni strani rastó očnice kakor pri nas marjetice, takó da ni goré, kjer bi jih bilo móči nabirati lože. Triglav in njegovi sosedje se vidijo kakor ogromno sivo pečevje, na katero je postavljena visoka piramida. Na vzhodu se kaže ognjenordeč pas; žarki sévajo skozi meglo, kakor bi se bliskalo. Triglavova skupina izpreminja vsak trenutek barvo: poprej siva, videti je sedaj modrovijolčasta, potem zamolklordeča, in sicer vselej najprej Triglavov vrh. Čim više se vzdiguje solnce, tem bolj se pomika barva v dolino; na vrhu pa se že kaže druga. Solnce nam je še za goro, ko se že Triglavov vrh sveti v prelepi rdečici. Vsa okolica je še siva; bližnji vrhovi so vijolčasti, daljni pa modri in zamokložolti; Triglav sam se leskeče kakor razbeljeno železo. Ta prizor je toli krasen in slikovit, da mora prevzeti vsakogar. Kdor ni v gorah videl solnčnega vzhoda, ne pozná krasote prirodne. Dolge sence gorâ, ki leže v ravnini italijanski okolo Vidma, prihajajo vedno krajše; tu in tam se sveti v ravnini kaj belega: mesta in vasí italijanske; dolge proge se vijó po vsi ravnini: reke so, ki se izlivajo v oglejski zaliv. Daleč na jugu se kaže svetlomodra proga, komaj vidna: morje jadransko. Z daljnogledom vidiš skupino hiš in visok stolp: Oglej in

stolp njegove bazilike. Tolminski in vipavski hribi se vidijo kàj nizko; v dolino gledaš kakor iz balona. Ljubljansko polje se kàr izgublja; véliko Šmàrijno goro pa moraš že neka časa iskati, predno jo ugledaš, takó je majhna v soséščini Grintovca. Prav lepó se vidi, kakó se znižujejo Alpe proti jugu in vzhodu; Karavanke in kamniške planine, skupina Julijskih alp so zadnje znatne višine; drugih južnih in vzhodnih vrhov že ne moremo več imenovati gorovja.

Komaj je vzšlo solnce, poleže se mrzli veter. Prijetna toplota nastane, katera se pa že proti deveti uri izpremeni v vročino. Solnce takó pripeka, da je treba sleči suknje. Na obzorji nastaja óni dim, ki nam jemlje pogled v daljo, zató se odpravimo na odhod. Vsakdo si natrga nekaj očnic in drugih cvetic, s katerimi si nakiti klobuk. Jedenkrat še pogledamo z višine in jamemo stopati nizdolu. Izberemo si pa drugo pot, ki je dosti krajša, a jako strma in kamenata. Prijetno je mladim ljudém, ako se po kamenitih drsah vozijo z brega. Dobro in široko moraš stopati na trdo podkovane čevlje; močno palico moraš trdno zastavljati v kamenje in se potiskati ž njo, potem pa gré nizdolu, da je veselje. Tisoč in tisoč kamenov se vali s teboj, a ker jih próžiš sam, valé se pred teboj in te ne morejo poškodovati. Nevarna pa je taka vožnja, kadar se več oseb pelje druga za drugo po produ; lahko bi kóga pobilo kamenje. Zató se navadno pelje drug poleg drugega. Nì polovice toliko časa ne potrebujemo z góre nego vkreber; opóludne smo že zopet na Bistrici.

Mladenič nezvest.

A srce imel je nezvesto,
 Mladenič si drugo je zbral;
 Brodár ga je s svati, z nevesto
 K poroki čez reko veslal.

»Ne vidiš, da plava po vodi
 Naproti nesrečen mrlíč;
 Dekléce bleđó je . . . le k prodi
 Iz srede požuri čolníč!

Brodár se uprl je ob veslo,
 Omahnil je ženin na rob;
 Hitreje veslanje ga streslo,
 Li ona da našla je grob?

y.

Henry Moreton Stanley.

Spisal Fr. Orožen.

V.

Sestanek z Eminom in vrnitev v Evropo.

Stanley je imel še jeden dan hodá do jezera Albert-Njanza, ko mu pridejo naproti domačini iz vasí Konvalli s poročilom, da je dobil njih poglavár od belokožca »Malejja« črn povezek za Stanleya. Ostali so čez noč pri njem ter mu pripovedovali o velikih ladjah in o mnogo drugih rečéh. Stanleya je vse to neizrečno razveselilo, ker ni več dvojil, da je óni »Malejja« Emin paša. Druzega dné dospè Stanley v Kawalli, kjer dóbi v črn povezek zavito Eminovo pismo. Ta mu naznani, da je slišal o prihodu belokožca, ali da ne more ničesar zanesljivega zvedeti, ker se domačini jako bojé Kabba-Rege, kralja Unjorskega in v tujcih vidijo Unjorske vojake. Prosi ga pa, da ostani takó dolgo na sedajšnjem mestu, dokler se ne posreči Eminu najti ga.

Stanley odpošlje Jephsona z močnim oddelkom, da spravi ladjo v jezero in poišče Emina. Dné 26. malega travna leta 1888. dospè Jephson v Msua, najjužnejšo postojánko Eminove pokrájine, srčno vzprejet po tamošnji egiptovski posadki. Stanley pa pride dné 29. t. m. do ónega mesta, kjer se je že bil vtaboril dné 16. grudna leta 1887. Popóludne ugleda parnik »Khedive«, kateri se bliža njega taborišču. Ob 7. uri zvečer so bili Emin paša, kapitan Casati (Lah) in Jephson pri Stanleyi in druzega dné preložijo taborišče na ugodnejše mesto, kjer ostane Stanley z Eminom do dné 25. vélikega travna. Stanley se je motil kar se tiče Eminovega položaja, ko je nastopil to požrtvalno potovanje, da reši junaka; zakaj njemu je bil Emin drugi Gordon. Voljno je pretrpel grozne težave in je bil malone vsak dan v smrtni nevarnosti neprestano predirajoč v osrčje afriško, da doseže svoj smoter. A skoraj hladno je vzprejel Emin rešitelja svojega.

Emin je imel v svoji pokrájini dva bataljona rednih vojakov, precejšnje število dobrovoljcev, mornarjev, rokodelcev, pisárjev in strežájev. Stanley izkuša z vso zgovornostjo prepričati Emina, da mu ne bode mogoče obdržati se v tej pokrájini. Ali Emin se ne more odločiti ter ima vsakovrstne izgovore in premisleke. Kazal je na to, da bi moral z ženami in otroki kakih 10.000 ljudij s sabo vzeti in za toliko

število ne bi bilo dobiti dosti nosácev. Stanley pa mu odvrne, da ima Emin 200 óslov, na katere posadé otroke; ženske pa bi morale hoditi péš, kar bode prijalo njih zdravju; saj so tudi Sansibarčanke hodile péš s Stanleyem na njega drugem potovanji povprečno skozi Afriko. Hrane bode dovolj za vse, ker ima Emin nekaj tisoč govéd; žita in sočivja pa dobé medpotoma. Pri drugi priliki zopet je bil Emin volján odpotovati, ker so mu delali mnogo sitnostij ter njega ugled pri domačinih izpodkopavali Egipčanje, katerih je imel okolo sto. Drugi vojaki pa niso mislili na odhod, ker so se tu večinoma poženili in udomaćili in se jim je godilo bolje nego v Egiptu. Kapitan Casati se je izjavil, da se hoče gledé vrnitve na mórsko obréžje ravnati po Eminu.

Dné 25. vélikega travna je zopet odpotoval Stanley, zapustivši Eminu částnika Jephsona in 13 Sudancev, Emin pa mu je dal sto nosácev domačinov. Tedaj pač še Stanley ni slutil, kakó grozne nevarnosti in kakó tožna presenéčenja ga čakajo na tem potovanji. Odpotoval je nazaj v Jambuja, da združi v raznih trdnjavicah zaostale ljudi svojega spremstva ter se potem zopet vrne z ónimi in z vsem blagom do jezera k Eminu. Po preteklih 14 dneh je bil zopet v trdnjavi Bodo, katere okolico so bili tam zaostali ljudje dobro nasejali, da jim je zraslo dovolj živeža. Tù najde stotnika Nelsona in poročnika Stairsa. Dné 17. vélikega srpana dospé v nasélbino Banalja, blizu tisoč kilometrov od jezera Njanza oddaljeno, kamor je hodil od jezera 82 dnij. Tu najde zadnje ostanke v Jambuji pod poveljnikom majorjem Barttelotom zaostale ekspedicije. Ob ograji je stal zdravnik Bonny, jedini ostali Evropejec, in poročal Stanleyu o velikih nezdodah. Majorja so umorili Manjuemci, a drugi Evropejci so se vrnili po reki nizdolu, ker so verjeli po begúnih raztreseni novici o smrti Stanleyevi. Od 257 móž jih je našel še 71 in od teh je bilo samó 52 za službo sposobnih. Odšli částniki so pa tudi vzeli s sábo vso Stanleyevo zasebno prtljago, zdravila, mijlo, sveče in živež kot »nepotrebne reči«, da Stanley sedaj ni imel najnujnejših stvarij za vrnitev k Eminu.

Ukrenil je vse potrebno za vrnitev k jezeru in nastopil tretjikrat dolgi in pretežavni pot. Nabral je izdatno število ladij, na katerih je ukrcal bolnike in blagó. Mnogo skrbij so mu provzročili domačini z vednimi napadi ter mu delali mnogo škode. Ker pa je prepočasí napredovala vožnja po Aruwimiju, zapustil je dné 30. vinotoka reko sto angleških milj nad Banaljo. Na daljnem potovanji mu je umrlo mnogo Manjuemcev na osepnicáh, katera bolezen pa se ni poprijela Sansibarcev, katerim so že početkom potovanja na parniku »Madura« bili cepili

kozé. Potujé ob desnem bregu reke Ihuru, pritoka reke Ituri (Aruwimi), pridejo v rodovit kraj, kjer se po 14dnevnem stradanji do dóbra nasitijo. Zaradi preobile hrane pa več ljudij obolí, kajti v tropiškijh krajih treba zmerno živeti. Ujamejo nekaj pritlíkavcev in jih vzamejo s sábo za vodníke. Brzo zgradijo most in takó prekoračijo reko ter dospó v deželo »Wambutti-pritlíkavcev«, s katerimi se bojujejo dan za dnevom. Ker mu pa ujeti pritlíkavci nalašč ne kažejo pravega pota, izpustí jih Stanley in sledé slonovim stopinjam dospè v puščavo.

Sredi pragozda se vtaborí, da dobí potrebnega živeža. Na vsem svojem potovanji ni bil takó blizu smrti za lakoto nego tù. Umrlo mu je za lakoto v tem taboru 21 móž. Odposlal je 150 s puškami oboroženih móž v 15 milj oddaljeno nasélbino nazaj, da poiščejo potrebnega živeža, a izostali so 7 dnij — za gladá umirajoče továriše dolg, dolg čas. Šestega dné v jutro si pripravijo v taboru zaostali ljudje obed, in sicer lonec masla, obilo vode, lonec zgoščénega mleka, skledico moke — in vse to za 130 oseb! Stanley tedaj zapustí zdravniká Bonnya in 10 móž za stražo pri bolnikih in opésancih v šatóru in gré na pot iskat svojih ljudij. Medpotoma najde več mrtvih Manjuemcev in drugega dné tudi pogrešance, s katerimi se že na večer vrne z urnimi koraki v taborišče. Prinesli so obilo banán, smókev in mesá. Dné 20. grudna dospè do trdnjávice Bodo, kjer najde poročnika Stairsa in 51 móž, ali takó zaželénih novic o Eminu in Jephsonu ne dobí. Po tridnevnem odmoru odpotuje združena ekspedicija in dospè dné 9. prosinca leta 1889. do pragozdnega róba. Vznemirjen zaradi negotove usode Eminove in ker mu ekspedicija ni napredovala dosti brzo, hití dalje z močnim spremstvom, zapustivši velik del tovorov in 124 móž s tremi částniki v dobro utrjenem taborišči vzhodno od reke Ituri in dospè v ravníno, prav prijazno vzprejet od domačinov, ki ga radovoljno preskrbé s potrebnim živežem. A tudi sedaj ni ni duha ni sluha o Eminu.

Dné 18. prosinca je prišel tretjikrat do jezera Albert-Njanza, prehodivši od meseca vélikega travna minulega leta 1300 milj. Že dva dní prej je dobil jako vznemirjajoča pisma od Emina in Jephsona. V Stanleyevi odsotnosti je nastala rabuka med Eminovimi vojaki in dné 18. malega srpana leta 1888. ujeli so vojaki Stephsona in Emina in mu odpovedali pokorščino. Kmalu potem so prišli tudi Madijevci mnogobrojno v deželo, premagali Eminove vojake in se polastili dežele od mesta Lado do Dufilé ob belem Nilu. Domačini so se pridružili krivemu preroku in opustošili deželo. Šele meseca listopada so osvobodili částniki na zahtevanje vojakov Emina in Stephsona. Pri

Dufilé (severno od Wadelai) so pa Eminovi vojaki zmagali Madijevce, kateri so se umeknili proti severu. Stanley je pismeno obvestil Stephsona o svojem taborišči blizu Kawallija, kamor je došel Stephson že početkom svečana in mu še ustno poročal o dogodkih zadnjih mesecev. Emin je jako omahoval gledé odhoda. Stanley pa je poslal po zaostalega poročnika Stairsa, kateri je prišel nekoliko dnij potem v Kawalli, kjer je sedaj bila združena vsa ekspedicija. Zajedno naznani tudi Eminu o namerah svojih in zahteva od njega odločen odgovor gledé vrnitve. V slučaju neugodnega odgovora pa hoče uničiti strelívo ter se vrniti do mórja.

Emin mu poroča, da je dospel v ravnino pod Stanleyevim taborom in na dveh parnikih s sábo pripeljal prvi del ónih, ki želé zapustiti deželo. Dné 17. svečana je prišel s polkovnikom Selim Beyem in drugimi částniki k Stanleyu, da se ž njim pogodi o času in načinu vrnitve. Po Eminovem mnenji zadoščal bi ròk 20 dnij, da se vsi združijo v Kawalli. Parnika sta se vrnila že prej po drugi del izseljencev v Wadelai, kjer je v tem buknil zopet vstanek in spravil na površje uporne částnike. Emin se je vrnil v svoj tabor ob jezeru, Selim Bey pa s částniki v Wadelai. Zaradi neumorne požrtvovalnosti zdravnika dr. Parkeja, kateri je dan za dnevom lečil blizu sto bolnikov, imel je Stanley dné 1. malega travna 280 krepkih in zdravih móž na razpolaganje. Tačas so nosili domačini in Sansibarci od jezera na visoko planoto begunov tovore — prav ničevó šáro, katere pa potem niso mogli vzeti s sábo.

Mesec dnij po odhodu Selim Beyevim v Wadelai je priplul zopet parnik na južni konec jézerski s pismom na Emina, da zbira Selim v Wadelaju za odhod ljudi, ki bodo zbrani v treh mesecih na določenem mestu, kar je prav razveselilo Emina, svojim částnikom preveč zaupačóga. A Stanley se je prepričal že prej, da nima Emin nikake oblásti več v svoji pokrajini in da je popolnoma odvisen od upornih částnikov. Stanley je spregledal vse nakane, zbral svoje částnike vpríčo Emina ter jim vso stvar izročil v presojo. Omenil je vseh dogodkov zadnjih mesecev, trikratni upor Eminovih vojakov in njih nakano, zva-biti Stanleya v past, vzeti mu vse strelívo, opleniti ga še drugih stvari in ga poditi nazaj v puščavo — v gotovo pogubo. Minil je pa tudi že Selimu in druĝim za vrnitev v Kawalli stavljeni ròk. Prepričal se je, da ima Emin namesto več tisoč zvestih ljudij samó malo spremstvo in da je upornih vojakov sedanja zvestoba le navidezna. Oziraje se na vse te okolnosti vpraša Stanley: »Je li previdno podaljšati do dné 10. malega travna stavljeni ròk?« — »Nikakor ne!« — Tudi so

Stanleyevi častniki soglasno izjavili, da ne veže Emina nikaka dolžnost več na uporne svoje vojake. Kapitan Casati ni bil popolnoma tega mnenja in Stanley se je mnogo trudil, da ga prepriča. Druzega dné poroča Emin, da ga bodo spremljali vsi v taboru bivajoči Egipčanje, ali Stanley je zvédel drugod, da hoče večina ostati v Kawalli, kjer je bilo živeža dovolj, domačini prijazni in Madijevci še precèj oddaljeni.

Stanley ni zaupal Eminovim častnikom in vojakom in spoznal nevarnost, katera mu je pretila. Emin je bil izgubil ves ugled pri svojcih, ali tega ni hotel uvideti. Nekoliko dnij pred odhodom so se uprli zopet Eminovi vojaki, prihruli v tabor Sansibarcev in jim hoteli siloma vzeti puške in strelívo. Akoprem je tudi Emin dobil poročila z Wadelaja, da je tam zopet buknil vstanek, vender še ni videl nevarnosti. Stanley dá takoj ves tabor obkrožiti z vojniki ter zaukaže, da se takoj zberó vsi Egipčanje na prostoru pred taborom. Ker so se pa malo obotavljali, dal je nastopiti pol stotnije Sansibarcev, kateri so upornike s pálicami prignali na določeno mesto. Najhujše upornike je dal pokleniti in vsem naznanil, da jih bode pri najmanjšem uporu popolnoma uničil.

Pri ogledovanji je bilo navzočih od Eminovih ljudij okolo 600, med temi 35 dojenčev, 74 otrok nad dve leti starih, in 271 žén Stanley je še najel 350 domačinov nosáčev in imel pri svojem odhodu dné 10. malega travna 1500 ljudij. Že tretji dan je Stanley hudó obolel v vasi svojega pobratima Masambonija in šele dné 28. zopet okreval. V tem času so zasledili več zarot in obesili kolovódjo po ukrepu vojnega sodišča. Da pa še ni bilo konca zarotam, zvédel je Stanley po pismu, katero je pisal nekov egiptovski častnik Selimu in v katerem ga rotí, naj brzo pride ter zastavi Stanleyu pot in se polastí pušk in strelíva. Koncem vélikega travna je dobil zadnje poročilo o Selimu, kateri ga prosi, naj ga še čaka. Stanley mu poročí, da hoče 24 dnij polagoma potovati in da ga v tem času še lahko dohití s svojimi vojniki. To je bilo zadnje poročilo o njeni.

Unjorski kralj Kabba-Rega se je polastil dežele ob južnem bregu reke Semlíki. Stanley je moral s silo predreti skozi to deželo, ker bi bil velik ovinek skozi pragozd pogubonosn za Egipčane. Pri vasi Buhobo, kjer so se sovražniki hudó uprli, ugledal je vélikanski snežnik Ruwenzori, ki seza bajè do Unjorske planote. Ob reki Semlíki ga napadajo Waraswujci, ali brez uspeha. Poročnik Stairs spleza na vzhodno-afriške Alpe do 10.677 čevljev visoko in prinese s sábo raznovrstne rastline, katere je botanik Emin paša natančneje določil. Iz mesta Ka-

tive dospó čez nekoliko dnij v Unjampaka, kjer je Stanley že bil prej leta 1876. S tem pa pridemo v večinoma nam že od prejšnjih potovanj znane kraje. Kralj Ringi je vzprejel prijazno tujce, kateri so potlej potovali skozi dežele Ankori, Karagwe, Uhaija in dospeli pri Usindja do južnega konca Viktorija-Njanze. To dolgo potovanje je zahtevalo mnogo žrtev, posebno v deželi Ankori, kjer je zaradi hladnega podnebja zbolelo mnogo ljudij za mrzlico. Vsakdanje težave in muke so vplivale posebno neugodno na Egipčane in meseca malega srpana mu je umrlo 141 ljudij. Stanley je dognal, da se odtaka jezero Muta-Nzige po reki Semliki v jezero Mwutan (Albert-Njanza) in potem v Nil. Dné 17. kimovca so zapustili jezero Viktorija-Njanza in potovali vedno nadlegovani po razburjenih zamórcih ob razvóddji jezera Tanganjika v gorenjo dolino reke Wami. Prav prijazno so ga vzprejeli v Mpuapua nemški odposlanci majorja Wissmanna, državnega komisarja vzhodno-afriškega.

Dné 3. grudna leta 1889. dospela je vsa ekspedicija v Bagamajo ob vzhodno-afriškem obréžji. Stanley je s tem dovršil svojo nalogo. »Sedaj, paša, sva domá!« — »Dà, Bogú bodi hvala!«, odgovorí Emin. Major Wissmann je dal slavnim góstom na čast veliko pojedino in po končani slavnosti je padel kratkovidni Emin prav nesrečno z mostovža na tla in se nevarno poškodoval. Po veliki skrbnosti dr. Parkejevi je okreval zopet in šel po naročilu nemške vlade pred nekoliko tedni znova v notranjo Afriko. Stanley je odpotoval z Bagamoya v Kairo prav sijajno vzprejet po egiptovskem podkralji. Na potovanji v Evropo je žèl povsod izvanredno slavo, posebno v Bruselji pri kralji Leopoldu in končno v Londonu, kjer je spisal svoje potovanje, sedaj že prevedeno v mnogo jezikov, med temi tudi na češki jezik z naslovom: »V nejetmnejši Africe.« Belgiški kralj Leopold ga je imenoval za guvernerja Kongiške države. Poročil se je nedavno z bogato Angličanko in namerava početkom leta 1891. nastopiti častno svojo službo.

Stanley sicer ni mogel vzdržati Eminove vlade v ravniški pokrájini, ali za zemljezanstvo ima velikanske zasluge, zakaj odkril je svetu v glavnih potezah Kongiško, Nilsko in Njanze-porécje. Prehodil in odkril je Kongiško dolino v vseh obrisih; ustanovil je Kongiško državo katera ima gotovo zaradi izredne svoje rodovitosti še veliko bodočnost. Prepotoval in raziskaval je po rastlinah in živalih bogato Njanze-dolino. Položil je osnovni kamen bodoči državi Njanza, katera je poleg Kongiške države njega velikansko delo. Dovršil je ogromno delo, ki mu zagotavlja častno mesto v zgodovini. Sklepam razpravo o »kralji vseh potovalcev« z njega samega besedami, postavljenimi na konec popisa zad-

njega potovanja: »Nikjer ne najdeš takó velike častí ali plačila, da bi doseglo óno nežno zadovoljstvo čutečo zavest v moži, kateri more kazati in rêči o svojem delu: Glej, danes je dovršeno delo, katero sem hotel izvršiti z vso zvestobo in poštenostjo, s krepostjo, z vso svojo sposobnostjo in s pomočjo božjo. In če Gospodar prizná, da si delo dobro in prav dovršil, je li mogoče večje plačilo nego óno svojega srca?«

Pevčevo slovó.

„Poslednjič! Kakó mi utriplje srcé!
Trenutki begóci, postójte!
Poslednjič! Le naglo vé, strune zlaté,
Poslednjo mi pesem zapójte!

Umiram. Naj! Pevce breznádejnih let,
Pač stéžka vas, strune, ostávljam,
Le s tábo, življenje, in s tábo, ves svet,
V radósti se tihi poslávljam.

V minulost nazaj mi uhaja spomin,
Srcá koprnenje se glási:
Mladósti, ki žil sem jo srédi planin,
Kje vi nepozabni ste čási?

V narócaji vašem moj prvi je spév
Rodil se iz duše drhtéče,
Krepkó mu odzival je v prsih odmév
Ljubezni mladóstne in sréče . . .

Hit évajo leta. In méne nakrát
Objélo je ljuto vrvenje,
In srečen poprej in brezmerno bogát
V vihárno sem moral življenje!

Ničesar tedaj nisem nesel s sabó
V svetóvne prostráne samije:
Srcé le, za dom in za národ gorkó,
Srcé le in — žar poezije!

Zapél sem. Kakó je, vé, strune, vaš glás
Prilégal se našemu svétu!
Med ljudstvo je zvênel, do mesta in v vás,
Da cvet bi izvabljal pri cvétu . . .

A národ, moj národ, uméval me ni.
Budil sem na delo ga, blážil,
Do vzórov sem pevec mu kazal potí,
V plačilo me svet je — sovrážil!

Pozabljen sem. — Tiho, spomini! Bolést
Budite mi v duši s pravljico,
Bolést, ki ne zmaga je niti zavést,
Da voljno trpel sem — krivico.

Umiram. Naj! Pevce breznádejnih let,
Pač stéžka vas, strune, ostávljam,
Le s tábo, življenje, in s tábo, ves svet,
V radósti se tihi poslávljam.

Zdravstvújte mi! Z Bogom! — A, strune zlaté,
Vas ljubil v življenji sem ráno,
Vas ljubim do kónca . . . Miríte srcé —
Potém odpočijete z máno! . . .«

L. A.

Mrtvi godec.

Temljinska pravljica.

Zapisal I. Kenda.

Tedenkrat sta bila dva brata godca. Znala sta také lepó gósti, da so védeli daleč okolo zánja. Daleč okrog se ni obhajala ne svatba ne veselica, da ne bi ju klicali góst. Ali, prigodí se, da umrje starejši godec. Mlajši brat je močno žaloval po njem. Dokler sta oba gódlá, živela sta dobro in tudi mnogo zaslužila; zdaj pa ne bode več také.

Kmalu po bratovi smrti ga povabijo na prav imenitno svátovščino góst. Bil je v velikih skrbéh, ker se je bal, da sam ne bode mogel dobro gósti. Tisto jutro, ko je imel iti góst, gré v cerkev molit, da bi dobro opravil svoje delo. Iz cerkve gredé obišče grob svojega brata. »Oj, bratec! Dokler sva bila oba, godilo se je nama dobro. Ne vem, kakó bode pa zdaj, ko tebe ni več. Hudó se mi godí. Nocoj bodem moral gósti imenitnim svatom. Skrbí me, kakó bode. Ko bi bil ti še živ, ne bi me to nič skrbelo. Ko bi mi mogel kakó pomagati!« Takó toži in vzdihuje brat na grobu svojega brata in továriša. Ko odmoli Očenaš za mrtvega brata, vrne se žalosten domóv. Ali komaj zaprè domá vrata za seboj, odpró se vrata zopet in v izbo stopi mrtvi godec, njega brat.

»Kam pojdeva góst?« vpraša mrtvec brata. Brat mu odgovorí: »Tù tja k neki hiši. Pa počakaj malo; pridem takoj.« Nató gré brat k duhovniku, da mu svetuje, kaj mu je storiti. Duhovnik mu reče: »Kakor sta bila poprej, také bodita tudi zdaj; če je godel on naprej, naj gode tudi zdaj. Le ugovarjati mu ne smeš. On ne bode nič jedel; zató ga tudi ne sili. Tudi ves denar shrani le ti.« Ko pride domóv, reče mu mrtvec: »Zdaj pa le pojdiva, če si opravil.« In brata gresta góst svatom, ki so také plesali, da se jim je vrtelo v glavi. Svoje žive dni niso slišali také lepó gósti. Mrtvec je godel naprej, živi pa čez. Govorila nista nič. Piti in jesti jima ni manjkalo; todamrtvec ne pokusi ni jedi ni pijače. Brat ga pa tudi ni silil. Kar sta dobila denarja, shranil je vse le živi brat, ker je mrtvi také hotel. Ko svatba konča, gresta domóv. Domá izpregovorí mrtvec: »Poprej sem jaz ubogal tebe, zdaj moraš pa ti mene.« — »Rad, rad te ubogam, ker si me rešil takih skrbíj;« odgovorí mu brat. »Samó malo počakaj; pridem takoj.« In brat gré zopet k duhovniku ter mu pové, česa hoče mrtvec od njega. Duhovnik

mu reče: »Ti moraš vse storiti, kar zahteva on od tebe. Poprej je ubogal on tebe, zdaj moraš ti njega.« Ko se vrne godec domov, reče bratu, da je pripravljen ubogati ga. Mrtvec vstane in godca gresta na pokopališče. Grob se odpre in brata izgineta pod zemljo. Tù dá mrtvec bratu jesti in piti, kar je hotel. V grobu sta ostala delj časa. Jedenkrat reče mrtvec bratu: »Počakaj malo, pridem takoj.« Takó je rekel tudi živi brat, ko se je hodil posvetovat z duhovnikom in zdaj mu je mrtvec vračal. V tem pa prinese neki mož brême sená in reče godcu: »Ali ni tukaj brata?« Godec mu odgovori: »Ne! Šel je, pa kmalu pride.« — »Čakati pa ne utegnem,« odgovori mož, zadene brême sená in odide. Kmalu nató pride drug mož, prinese koš prstí in vpraša godca: »Ali ni tù brata?« — »Ne! Šel je nekam; pa mora kmalu priti,« odgovori godec. Mož mu reče: »Čakati pa ne utegnem.« Zadene prst in gré. Takoj nató pride še tretji mož, privêde žensko pod pázduho in vpraša godca: »Ali ni tù brata?« Godec mu odgovori: »Ne! Šel je; pa mora vsak čas priti.« — »Čakati pa ne utegnem,« odgovori mož ter odvêde žensko. Nató pride še brat in vpraša godca: »Ali bi se rad vrnil na svet?« Brat mu odgovori: »Rad, če je pripuščenje božje. Pa povej mi, kdo so bili tisti, ki so povpraševali po tebi?« — Mrtvec reče: »Tisti, ki je prinesel brême sená, mejil je s svojim travnikom na mojega. S kosó je večkrat mahnil po moji travi. Zdaj nosi senó za menoj, da bi mi je vrnil; pa mu ne morem pomagati. — Tisti, ki je imel koš prstí, mahnil je večkrat z róvnico v mojo njivo ter mi takó prst kradel. Zdaj nosi prst za menoj; pa mu je ne morem vzeti. — Tisto žensko je bil pa Bog meni namenil. A prišel je tisti, ki jo je vodil pod pázduho in jo odgrajal. Zdaj hodi za menoj in mi jo ponuja, da bi poravnal krivico; pa jaz je ne morem vzeti.«

Godec se vrne na svet. Poti so bili drugi, hiše druge, drugi ljudje, vse je bilo drugo; ves svet se je predružačil, odkar ga ni bilo na svetu. Povprašuje tù po tem, povprašuje tam po ónem; ali nikdo mu ne vé odgovoriti, ker ni nobeden poznal ljudij, po katerih je povpraševal. Ljudjé gredó k duhovniku. Ta najde v starih bukvah zapisano, da se je izgubil pred toliko leti neki godec iz tega kraja domá. Duhovnik pokliče godca pred sé, vzame neke bukve in začnè brati in križe delati. Ko neha brati, udari godca po glavi; godec se razsuje v pepel in prah, iz pepela pa vzletí bel golóbček.

Luči.

Spisal Anton Funtek.

XIII.

loboko pod zemljo koplje rudár; tesna jama, dušèč zrak. Svetilka brlí, stežka diše močni mož. Silne grude lomi orodje njegovo; tla se tresejo, ko padajo prádenj. Zamolklo zvené udarci po rovu in odmevajo na zemljo, kjer je toli velik dan, takó svež, krepilen zrak. Kdor je gôri, ne umeje, kakó hudó je živetí dan za dnevom pod zemljo, delati v nepopisni samini in tihoti . . . Družbe ni; pesem umrè, kadar stopi rudár v preduh; razgovarjati se nima z nikomer, in težko tudi, da bi se hotel. Ali misel se mu poraja za mislijo; rêči ni, da bi bile vesele. Tudi tega ne, da se čuti napósled privadijo tej mračni svetlobi in neznosni tišini; nikdar, za táko delo ni ustvarjeno teló človeško! Kakó željno pričakujejo ti bledí suhotni možjé trenutja, kadar smejo zopet na dan, da se poživé na čvrstem zraku; videti je, kakor da so pustili spodaj podzemeljskega delavca in se izpremenili zopet v ljudi med ljudmi. Ondu v siromašnih kočah se veselé življenja z družino, hvaleči Bogá, da jih je čuval nesreče, smrti celó. Smrti! Najtršemu rudárju zatrepèče srce pri tej besedi. Kadar dela nizko spodaj, nevedoč, kje in kdaj ga čaka poguba, tedaj se mu pač vzbuja misel na smrt. In roka, katera je toli krepkó krusila težko kamenje iz osrčja zemeljskega, omahne oslabela. Glej, prav tukaj nad glavo visí ogromna skala — kdo mu je porok, da se zdajci ne izpróži nánj? Nekoliko prehudo se strési zemlja, in kameniti sklad ga zasuje; nihče ne bode čul poslednjega vzdihá njegovega . . . Gôri na zemlji smrt ni toli strašna! Tam stojé svojci ob smrtni postelji; oزرè se lahko še jedenkrat nánje in se posloví s slabotno roko. Tukaj utegne umreti, da nikdo ne vé, kdaj, izdihniti, ko še ni opešalo teló. Mehak človek ne smé biti! Naj se napósled privadi misli na smrt, dan za dnevom ji gledajoč v obraz, nekaj mu vender še trepèče v srci, ali je strah, ali samó hipna slabost, kakó bi znal? Posebno, če mu živé ljubljenci, za katere mora skrbeti. Nánje misli pri delu, sàj ni prilike, da bi premišljal kaj družega! Pred njim se ne razgrinja svet, da bi mu kazal slikovite prizore: jednakomerno živí od zibeli do groba, neprestano skrbèč za družino in záse. Zató se mu je že zarano zresnilo okó. Molčé pozdravlja továriše, kadar se

spušča v jamo, resno, kadar prihaja iz njé. Doli pa odbija grude, ne razmišljuje, čemu bodo in kakó utegnejo koristiti človeštvu. Njemu dajó kruh, nevaren sicer, ali kruh venderle. Zató jih ljubi po svoje, in se v jasnejših hipih čuti celó nekako mogočnega, ko se valé pred njim . . .

Takó bode delal v predoru, dokler ga ne spusté v drugo jamo. Tedaj ne bode čutil zatóhlega zraka, ki mu teži prsi, ničesar ne bode védel o brezglasni tišini, v kateri bode spalo truplo . . .

Ali vender: nikari, da bi skoro prišel óni dan!

XIV.

Temníca; na mizi sveto razpelo med dvema svečama; pri mizi jetnik. Pred vrati straži orožnik z nasajenim bodalom; toliko, da se gane časih, tedaj pa bliskoma premeri nesrečnika, čegar izgubljeno življenje končá prihodnji dan. Oni podpira vročo glavo; uro za uro sedí takó, in čelo se mu rosí od smrtnega strahú. Hipoma vstane in stopa nemirno po sobi. Na trdno sklenjenih ustnih se giblje nekaj kakor zadušena boleost; oči goré; prsi hropé; roke se stiskajo. Jutri! Nocoj, v poslednji noči, ko mu je skleniti z življenjem in se na veke posloviti od samega sebe, sili mu nenavadna mehkost v srce. Zbegano se mu vračajo misli v minuloost, da se znova -- poslednjič obnové slike, ne vesele, nego mračne slike, kakeršne je uprizarjal ponajveč sam z nekročeno zlobo svojo. Kakó li moré ti spomini, kakó se vzbujajo vsa óna grozna čustva, katerim se ne more nihče upirati v noči usodni! Vse izgubljeno življenje od prvega hipa, ko se je začel zavedati, do nocoj, ko stopa prédenj smrt, neizprosna gotova smrt, pólje pred njim, in nehotoma se zgrudi na stol, da ne omahne. Ta strašna zavest, da se človeštvo studoma obrača od njega, da se ni jedno okó ne porosí za njim, ko stopi jutri na morišče, ta neznosna misel, da nima iskati pomoči ni v ljudeh ni pri Bogu, da niti tolažbe ne more iskati nikjer, ta misel mu razvneumlje možgane, dà, hujša je od smrti sáme! Umrl bode! Ali ne takó, kakor umirajo pošteni ljudje, kateri stopajo čistega srca in čistih rok pred božji sodni stol — sramotno se bode ločil od svetá, in potem, kaj potem? Dolgo ni, kar se je v otrplosti in zaslepljenosti svoji rógal besedam o posmrtnem življenji ter z bogokletnimi mislimi skrunil skrivnosti neznanega svetá, kamor vodi smrt — nocoj se ne róga ničemur, ne skruni ničesar. Potrt je slušal tolažilne besede o dobroti božji; bleda ustna njegova so molila s čestitim možem, kateri ga je pripravljajal na smrt; celó bridke

solze so blestele v ščeméčih očeh. Ako sploh kdáj, nocoj se kesá življenja svojega, in Bog sam mu je priča, da bi živel drugače, ko bi žaljena pravica ne terjala smrti njegove. Umreti mora, da se kaznuje greh, ali imé mu ne bode umrlo, nego živel v prekletstvu leta in leta, dokler ga mah pozabljenja ne zakrije takó, kakor bode zeleno živo mahovje prepreglo sramotni grob, kateremu ni posvečena zemlja ni odločena . . .

Velik siromak je ugledal svet, v telesno in dušno izprijeni družbi preživel leta mladostna. Predrzna nesramnost izprijenih tovarišev mu je zamorila boljše kalí, ako jih je sploh imel káj. Oče malokdaj trezen, mati slabotna — mlado okó je gledalo nepopisno žalostne prizore, uhó čulo zgolj surovosti. Zató ne more, da se je porodil v takem okuženem zraku; tudi to ni pregreha njegova, da ni zapiral očij in ušes podlostim, ki so mu zastrupile življenje na veke. Da se je porodil v pošteni družbi, da mu je skrbna roka vodila mladost ter zastirala, česar ni smeti gledati mlademu nedolžnemu očesu, razvil bi se bil drugače. Dorasel bi ne bil v tèmei, nego na svetlem solnci, ki ne sveti samó na teló, nego tudi v dušo. Povedali mu niso, čemú je končno ustvarjen človek; tudi tega ni védel, da ne živé vsi takó kakor svojat v zapuščenih zakotjih svojih. Bogá ni poznal, ali žalil ga je s sléharno besedo. Takó je dorastal, in hudobnost je rasla ž njim; morda se je sam ni zavedal. Ko so ga prvič zalezli tatú in zaprli v temnico, tedaj šele je spoznal, da na svetu, v pošteni družbi človeški, zloba ni dovoljena, da nikomur brez kazni ni sméti sezati po tuji svojini. Ali ko mu je zasvetila ta zavest, bilo se mu je srce že zakrknilo od grehote. Kesati se ni mogel dosedanjega življenja, nego besnèl je v ozki temnici in klel pravico, katera mu je bila vzela slobodo. Potem je padal čimdalje nižje in se nevdzdržno pogrezal v brezdno. Solnčnega dné je v zeleni šumi zvršil grozno zlodejstvo: ubil na samotni stezi veselo pojočega potnika in si prisvojil novce, katerih si pošteno ni hotel, morda tudi ni mogel služiti. Potem je pobegnil v goščo, ali ljuto ga je spremljal spomin na ubitega mladeniča; osteklele oči njegove so ga strašile noč in dan. Kesál se ni dejanja, toda bal se je tega strašila ter s pijačo mamil teló in duhá . . . Kakor plašna zver je bežal zasledovalce, ali ušel jim ni. Ko je napósled stal pred sodniki, priznal je svoj zločin in trdovraten zaslišal obsodbo. A toli trden ni bil, kakor se je delal; beseda »smrt« ga je pretresla do srca, in toliko da se ni zgrudil na klóp. Vender še ni izgubil upanja; od dné do dné je čakal pomilostitve, toda zlodejstva mu ni mogla oprostiti pravica človeška, in jutri — jutri ga odvedó na morišče, da se zvrší zakon! . . .

Jutri? Ne, danes! Kakó se brani te misli, ali rešitve ne pričakuje! Pobegniti ne more, to vé, in ne otmè ga nihče. Kadar posije beli dan skozi gosto omrežje, stopi na zadnji pot. Smrt mu ne more biti rešnica, kakor je bolniku, vzdihujočemu od bolečin: krepák je in živel bi rad! Mračno strmí v svečo malone dogorelo — kadar ugasne, tedaj — tedaj bode konec! Vender še je temà po svetu, še mu je odmerjenih nekaj ur. Ali kakó potekajo te ure! Zdi se mu že, da se borí dan z nočjó — nikakor, ne more biti res! Ta prostor je temán, ko je razsvetljen ves voljni svet; svetló ne more biti! Ko bodo vstajali ljudje, da gredó zopet okrepečani na delo, to je, na pošteno delo, odpró se tudi njemu vrata in se zapró za njim; nazaj ga ne bode... Zdaj ga duší v grlu, nasloni se ob mizo in od nepopisne bolesti zajóče na glas. Začuden se ozira stražnik po njem, potem se obrne — mož ni vaje takih prizorov! Bodi obsojenec še toli duševno prepàl, smili se mu v dnò srca, ali pomoči mu ne more; pravica je pravica! Ko čuje te molitve, okorne sicer ali iskrene, zdí se mu, da mora tudi on moliti ž njim in prositi mile sodbe duši, ki skoro stopi pred stol vsevidečega in brezkončno pravičnega sodnika...

Luč umira, sence se razbegávajo po zemlji, dan je.

Mínula je strašna poslednja noč.

Nekaj hipov še...

»Bog, dobrotni Bog, zanesi duši moji!« moli jetnik, in mrzle srage mu stopajo na čelo...

Šum na hodníku — trdí koraki — vrata se odpró — dan pogleda v temníco — orožniki — končano!...

Naprej, na zadnji, na smrtni pot!

Poletna slika.

Ko solnce kraljévo na véčer
Zatòne za daljno goró,
In mésec nam zvézdna krdela
Privéde na jasno nebó:

Tedajci zavéje po zémli
Večernega vetra pih,
In tisoče rósinih kápelj
Mrzéči rodí njegov dih.

Lepó se svetlikajo kaplje
V odsévu nebeskih zvezdá,
Jednake prozornim kristáлом,
In biserom jásnim morjá.

A biseri ne in kristáli,
In kaplje to niso rosné:
Za ljubljencem, solncem predragim,
Prirode so tihe — solzé...

L. A.

Reformacija v Slovencih.

(V tristoletni spomin smrti Jurija *Dalmatina* (dné 31. vélikega srpana 1589), pisatelja slovenske »Biblije«.¹⁾)

Spisal Andrej Fékonja.

Novi, v Nemcih leta 1517. začeti verozakonski nauki meniha avgustinca in vitenberškega profesorja dra. Martina Lutra, ki so skoro zatem bili proizveli še nekoliko drugih novôt in ki nam v naučnih knjigah in drugih spisih dohajajo navadno pod imenom reformacije, t. j. preobrazbe ali poprave — ti novi nauki so se hitro razširili po vsi srednji in severni Evropi ter so s pomočjo nasilstva, upora in medsobnih bôjev v raznih deželah dospeli tudi do veljave, dà, tu in tam si pridobili celó izključno gospodstvo.

Tudi v Slovence je nedolgo po začetku svojem predrla ta »nemška vera« in je, oznanjevana tu po nekaterih duhovnikih slobodomiselnikih, i med našimi pradedi mnogo se razširila in močno ukorenila. Posebno se je ónih takozvanih »evangeliških« naukov poprijelo bilo pri nas malone vse plemstvo na gradovih; pa tudi gospôda po večjih mestih in trgih je bila tedaj prestopila k njim; no, takisto v kmetskem ljudstvu našli so si isti tu in tam privržencev. Res, bila je podoba v 2. polovici XVI. stoletja, da bode tudi v naši domovini, vsaj po nekaterih krajih, katoliška vera sčasoma povse zatrta, a namesto nje da nastopi baš luterstvo, ali kakor se to veroizpovedanje navadno imenuje, protestantstvo.²⁾

Ker je óna dôba takozvane reformacije tudi za nas Slovence ne samó zanimiva kot v obče ulomek iz domače povestnice, temveč nam je znamenita še posebej zató, ker imamo v nji početek svoje (novo-

¹⁾ To razpravo nam je poslal g. pisatelj, da bi jo bili že preteklo leto priobčili v »Ljubljanskem Zvonu«; a ker lani nismo imeli prostora v listu, prihaja stoprav zdaj na dan. Ured.

²⁾ Po izumitelji svojem, Lutru, imenuje se to veroizpovedanje prav za prav luterstvo in njega spoznavalci torej luterani. Luter sam, opirajoč sê vedno le na Sveto Pismo — a tolmačêč je sicer po svoje — nazval je svoj verski sestav evangelij, od koder se tudi njega sledbeniki imenujejo Evangelische. A ker so Lutrovi pristaši na državnem zboru v Speieru l. 1529. zoper wormski edikt (vsako novotarjenje v cerkvenih in nabožnih stvaréh prepovedujoči izrok) bili oporekali ali (kakor se velí z latinsko besedo) protestovali: zató so dobili tudi ime protestantje. In takó jim navadno še mi pravimo, nazivajoči tudi njih vérstvo protestantstvom.

slovenske) književnosti: to je gotovo razloga dovolj, da vsaj nekoliko izpregovorimo tudi o tem predmetu: o reformaciji rekše novi veri protestantski v Slovencih, kakó se je ista pri nas začela, razvijala in končala.

Nekaj so pač o tej stvári že pisali naši: Janez Trdina (*»Zgodovina slovenskega národa«* 1866 str. 104.—114.), Josip Starè (*»Občna zgodovina za slovensko ljudstvo«* IV. 1882 str. 185.—192.) in dr. Ivan Križanič (*»Zgodovina svete katoliške cerkve«* III. 1887 str. 62. do 78.), bolj ali menj obširno, menj ali bolj natanko, v kronološkem redu. Na podlogi teh spisov in s pripomočjo nekaterih drugih po raznih knjigah raztrošenih črtic so sestavljene tudi naslednje vrstice, a kolikor toliko v sistematiškem pregledu.

No, da se stvar tem bolje in vsestranski razumeje, pripomnimo še prej nekoliko

O protestantstvu v občé.

Glavne točke luterstva. Luter, ki je bil začel javno govoriti izprva zoper tedanjo zlorabo cerkvenih odpustkov, poimenoma zoper dominikanca Ivana Tetzela, in je v nadaljnjih prepirih sam zabredel v neke stare že davno od cerkve obsojene vérske zmote ter je še pridejal nekaj novih — trdil je med ostalim poglavitno: Da je človeška narav po izvirnem grehu povse pokvarjena, in da se je slobodna volja na dóbro čisto izgubila, da zató človek na tem svetu zapóvedij božjih nikakor ne more izpolnjevati in greha ne se varovati. Dalje je učil, da vera sama že človeka opravičuje in vzveliča, ali déla dóbra da so k temu nepotrebna. Od sv. sakramentov je pridržal samó krst in sv. obhajilo, a to v nekoliko pod obojo podobo, pa morebiti še pokoro, toda brez izpóvedí in zadostíla. Istotakó je tajil odpustek in vice. Zavrgel je tudi daritev sv. maše, cerkveno moč vezati in razvezavati, in češčenje svetnikov. Uprl še je napósled cerkveni oblásti naučni in je odrekel veljavo cerkvene izročítve (tradicíje), zanimal ugled cerkvenih zborov, cerkvenih očetov, papeža in škofov. Duhovnikom je dovolil ženítev, menihe in nune je oprostil redóvniñ obljub, hišni zakon pa proglasil za razvezen; a svetskím oblástvom in graščákóm je priznal právo, cerkveni in samostanski imetek vzeti v svojo posest. — Duhovnike, ali uprav propovednike (predikante), volijo si po Lutrovem nauku (vérske) občine samé; in ti učitelji cerkveni, brez posvetitve, razlagajo vérníkom svojim besedo božjo, shranjeno v Svetem Pismu, katero jedino je proglašeno za izvòr vere Kristusove.

Takó je torej protestantstvo z jedním mahom odpravilo toliko tega, kar se je protivilo človeški naravi, zlasti post, izpóved, zadó-

ščanje, brezženstvo duhovniško, redôvniške obljube, nerazveznost ženitve, pokorščino cerkvenim poglavárjem i. t. d. Razven tega je novi nauk mamil ljudi še z drugimi dražili, oznanjujé namreč novo slobodo, učéč jih, naj se cerkvi odvzamejo nje posestva in se odpravijo vse davščine duhovnikom. Vse to je moralo močno delovati v óni dôbi, o kateri katoliki in protestantje združno pripovedujejo, da je bila нравstveno povse pokvarjena. Je li torej čudo (— dobro pripomenja M. Mesič v prevodu Fesslerjeve knjige »Pověst Isusove cĕrkve« str. 369. —), ako so na novo vero prehajali ženitve željni duhovniki, menihi, nune in drugi na zlò brzi ljudje; ako so k nji pristopali meščani, katerim že oddavna nikakor ni bila po volji vrhovna svetska oblást njih škofov in so se je sedaj najbolj mogli rešiti; ako so se poprijemali vladarji, že od nekdanj hlepečí po bogati imovini cerkveni, katero so sedaj mogli pod zakonom novega evangelija slobodno porabiti. — Novi cerkveni ustav je podajal svetskim vladam velikih koristij; zató so se oné tudi poganjale, da si prisvojé, kar jim je bilo ponujano. In priznati se mora, da se je protestantstvo takó hitro razširilo poglavitno zató, ker so knezi in svetske oblásti novotarjam bili takó prijazni in so jih toliko branili.¹⁾

Takó se je stvar razvila najprej v Nemčiji, kjer so državni knezi in državna mesta poželjivo upotrebili priliko, da si priboré večjo samostalnost, a da oslabé moč in jedinstvo nemške države. No, na Nemčijo pak je itak spadala tudi Slovenska, katere stanovniki so pogostoma občevali z Nemci in se zatorej v kratkem času seznanili takisto z verozakonskimi novôtami Lutrovimi.

A takó prehajamo torej k svoji stvarí.

Razdelitev tvarine.

Razpravljajoči v naslednjem spisu o reformaciji ali protestantstvu v Slovencih, razvrstiti hočemo vso tvarino na tri razdelke in si takó ogledati najprej:

Kateri so v óni dôbi bili pri nas glavni reformatorji t. j. luterski propovedniki; potem:

Kakó se je protestantsko veroizpovedanje širilo in ukorenjalo med našim národom: s katerimi pomočki in s kakšnimi uspehi; in napósled:

Na kakšen način je potem tu zopet zavládala uprav cerkev katoliška, namreč po odporu katolikov ali protireformaciji.

¹⁾ Dr. Jos. Fessler: Geschichte der Kirche Christi, 1868, p. 318 sq.

Tej razpravi dodamo še besedico o današnjem stanju luterstva pri nas in končni zagovor o vérskem stališči národa slovenskega.

Reformatorji-propovedniki.

Trubar.

Početnikom reformacije v Slovencih se v obče smatra Primož Trubar, kateri, akotudi morebiti ni bil baš prvi po dóbi, ali to gotovo po vplivu in v nasledkih najznamenitejši oznanjevalec luterstva pri nas. Porojen na Rášici v fari Sv. Kocijana na Dolenjskem in v mašnika posvečen v Trstu po škofu Petru Bonhomu, bil je Trubar, kakor sam označuje službeno svoje življenje: »redno poklican, predstavljen in potrjen kanonik v Ljubljani, župnik v Loki pri Rátečah, v Laškem Trgu in pri Sv. Jerneji v Polji, kapelan pri Sv. Maksimilijanu v Celji, slovenski propovednik v Trstu, in po prvem progonu propovednik v Rotenburgu ob Tauberi, župnik v Kemptenu in Urachu, potem propovednik slavnih deželnih stanov v Kranjski, in v grofiji Goriški v Rubijah, in po drugem progonu župnik v Laufenu pa (napósled) v Derendingenu pri Tubingi.«¹⁾

Že takoj izprva v službi se je bil Trubar pokazal pristaša naukom Lutrovim in je tudi njih načela začel razširjati v národu na sêlih. A še bolj je za novo vero deloval v Ljubljani, kjer je bil najprej od leta 1531. propovednik v stolni cerkvi Sv. Nikolaja. No, od te službe sicer po škofu Krištofu Rauberji odstavljen, dobil je naslednje leto od magistrata v oskrbo mestno bólnico s cerkvijo Sv. Elizabete, pa je tu slobodno nadaljeval propovedi v zmislu protestantskem. Leta 1540. je vendar moral iti na svojo faro v Loki ter je bil zajedno oskrbnik Laške fare (l. 1541.), pa še vedno tudi beneficijat celjski (l. 1532.—42.). Zatem ga leta 1542. škof Franc Kazianer imenuje ljubljanskim kanonikom in ga nastavi zopet za slovenskega propovednika v Ljubljani (menda zató, da bi ga zlepa odvrnil od novotarstva); leta 1546. pak mu stolni kapitelj ljubljanski podelí faro Sv. Jerneja. No, Kazianerju naslednik škof Urban Textor izposluje pri cesarskem dvoru povelje, da Trubarja in njega somiselnike zapró. Trubar sicer ubegne še za časa v Trst leta 1547., a je izgubil faro, pa je nató leta 1548. vendarle moral zapustiti mesto in deželo. Šel je sedaj v Nemce v Würtemberško.²⁾

Na poziv kranjskih deželnih stanov se je vrnil Trubar dvakrat, leta 1561. in 1562., v Ljubljano za protestantskega propovednika, pa

¹⁾ Prim. J. Marn: Jezičnik XXI. 2.

²⁾ Križanič I. c. 64; Lj. Zvon III. 74.

je tedaj tudi uredil protestantsko službo božjo v Kranjski. Škof Peter Seebach je pač cesarja Ferdinanda I. prosil pomoči; ali deželni stanovi so Trubarja branili, in ta je brez zaprék propovedoval in očitno vršil novo bogoslužje slovenski v stolnem mestu. Vender tudi po drugod in na kmétih je Trubar oznanjal luterstvo. Takó je nekoč šel v tem pôslu nekam na Dolenjsko. Pri »laški« Gorici je leta 1563. meseca listopada štirinajst dnij v Rubiji propovedoval nemški, slovenski in italijanski, pa »sv. večerjo« služil v vseh treh jezikih; a potem je na ôslu jahal v Vipavsko dolino ter je pri sv. Križi govoril pred veliko množico ljudstva. — No, leta 1565. moral se je v drugo seliti iz Slovenske zopet v Nemčijo. Prišel je sicer še jedenkrat, leta 1567., v domovino, toda se je takoj umeknil nazaj v Würtemberško, kjer je umrl v Derendingenu leta 1586.¹⁾ — Bivajoč med würtemberškimi Nemci na omenjenih krajih pak je P. Trubar sestavljal in izdajal spise in knjige »v slovenskem jeziku« in v duhu novovérskem (l. 1550.—1582.) ter je tudi takó razširjal protestantstvo v rojakih svojih. (O čémer več pozneje).

Drugi reformatorji.

Med drugimi duhovniki, ki so bili tedaj pri nas preverili se na novo vero Lutrovo in so isto tudi očitno oznanjali, znani so nam: V Ljubljani: Stolni prošt dr. Lenart Mertlitz, generalni vikarij Jurij Dragolitz in kanonik Pavel Wiener že leta 1527.; potem drug kanonik David Haziber, stolni vikarij Gašpar Rakovec in kapelan špitalske cerkve Andrej Latomus; pa propovedniki luterski: Jurij Juričič (pred l. 1562.), Janez Tulščak (l. 1561.—89.), Janez Švajger (l. 1569.—85.), Jurij Dalmatin (l. 1572.—85.), kateri je hodil tudi na Gorenjsko n. pr. v Kamnik, Loko, Bégunje i. dr. v svoji službi, Sebastijan Krelj, ki je bil za Trubarjem superintendent (lut. »škof«) od leta 1565. do leta 1567. (ali 69.), in Felicijan Trubar, nemški predikant v stanovski cerkvi (l. 1580.—98.). — Po drugih krajih se nam imenujejo protestantski propovedniki n. pr.: V Višnji gori Ivan Hočevar, v Krškem Janez Weyxler (l. 1567.), v Novem Mestu Jurij Vlahovič, v Metliki omenjeni Tulščak (ok. l. 1561.) in neki Gregorij, v Črnomlji imenovani Švajger (pr. l. 1569.), v Kranji Gašpar Rakovec (l. 1559. do 61.) in Jernej Knafelj (l. 1579.—81.), v Lescah Peter Kupljenik (l. 1571.), na Bledu Krištof Fašang (l. 1571.); in pozneje še v Kočevji bivši mestni župnik Leonard pl. Ziglfest (do l. 1613.).²⁾

¹⁾ Starè l. c. 187; Lj. Zvon IV. 45.

²⁾ Lj. Zvon III. 74; Jezičnik XXI. 4 sl.; Letopis Matice Slovenske za 1870 str. 112., za 1872 in 1873 str. 8, za 1874 str. 87.

Istodobno nahajamo luterske propovednike tudi po severnih predelih Slovenske. Takó v Celji, kamor je bil novovérski duh precéj močno predril tudi že pred letom 1528., omenja se prvi luterski predikant Nemeč Andreas Lang (potem predikant v Celovci). Pozneje je pri graščáku in oskrbniku celjskem Janezu Helfenbergu bival luterski propovednik Jurij Maček (do l. 1575.); nató pak je isti Maček bil propovednik luterski pri kapeli presv. Trojice v celjskem mestu (do l. 1579. in napósled še v Šarfenavi v Spodnji Ložnici pri Žálci, kjer so bili protestantje sezidali svoj tempelj. Tù, v Šarfenavi, bili so po Mačkovi smrti (l. 1591.) še luterski propovedniki: Ivan Weidinger (do l. 1597.), pa Ivan Pistor in Janez Dolianski (do l. 1599.). Dolianski (rodom Hrvat) propovedoval je tudi po raznih gradovih v Savinjski in Šaleški dolini, tukaj posebno v Velenji, kjer so si protestantje bili osvojili podružno cerkev Matere božje v trgu (l. 1574.—1600.); a pri Šoštanji je grajski kapelan v Forchteneku Jurij Vršič že leta 1528. govoril v zmyslu luterskem. Tudi pri Mariboru je v graščini Vindenavski nastopil luterski predikant, zopet Nemeč Sigmund Lierzer (l. 1587.) in za njim (od l. 1593.) še Georg Lautenschlager na novo ustanovljeni protestantski postaji poleg iste graščine.¹⁾

Dalje je v Lavantski dolini v Lutrovem zmyslu prvi javno začel propovedovati Volk Todt, minoritski gvardijan v Volfsberku. Njega je posnemal bogati graščák Veitmoser, posestnik rúdnikov v Sovodnji in v Gasteinski okolici. V Vélikovci pak je bil pozneje luterski propovednik Jurij Wieser (l. 1568.), in v Celovci je najprej deloval za protestantstvo mestni farni vikarij Martin Knor, kateri je leta 1560. odpravil sv. mašo in sploh službo božjo po obredu katoliškem. Pozneje pak je bil v Celovci luterski predikant (nemški) omenjeni Andreas Lang, ki je spisal nemški knjižico o vzveličanosti, »Von der Seligkeit«, tiskano v Frankfurtu leta 1576. In ko so si protestantje v Celovci leta 1578. sezidali novo cerkev, bil je nemškemu pastoru v pomoč tudi slovenski propovednik luterski.²⁾

Da je v jugozapadni stráni Slovenske zemlje, poimenoma poleg Gorice, v Rubiji in pri Sv. Križi v Vipavski Dolini, propovedal sam Primož Trubar, leta 1563., bilo je že omenjeno. In Trubar je bival tudi, kakor smo istotakó čuli, v Trstu leta 1547. pregnanec. A tudi že leta 1540. in leta 1541. stanoval je Trubar v Trstu, objednem kapelan škofa Bonhoma, kateri ga je postavil tudi za propovednika v

¹⁾ Ig. Orožen: Dekanat Cilli 43 sl., Schallthal 26, 169 sl., Kötsch 319 sl.

²⁾ Vojvodstvo Koroško (Mat. Slov.) str. 65.; Križanič 71; Dekanat Cilli 49.

slovenskem jeziku; pa je tedaj Trubar propovedoval tam v frančiškanski cerkvi (dandanes cerkev starega Sv. Antona) o protestantski veri. Razven njega je istodôbno v Trstu v luterskem zmislu, toda v jeziku italijanskem, propovedoval neki redovnik Giulio (Julij) iz Mediolana (l. 1540.); in za tem še eremitski duhovnik Serafin (l. 1544.) v cerkvi Sv. Silvestra (denašnji helvetski blizu jezuvitske).¹⁾

Napósled bi se mogli vsaj posredno k slovenskim reformatorjem prištevati tudi: Peter P. Vergerius, škof koperski, Stepan Konzul, duhovnik v Buzetu, Matej Živčič, vikarij v Pazinu, Matej Vlacić Franković (Flaccius Illyricus), rodом iz Labina, i. dr., kateri so v Nemcih živeči s Trubarjem vred več ali menj delovali na polji hrvatsko-slovenske protestantske književnosti, a so brez dvojbe že prej še v domovini tudi ustno propovedovali luterstvo med národom.²⁾

A sicer je bilo luterskih propovednikov malone v vsakem mestu in večjem trgu, zlasti pak po hišah graščakov in plemenitašev, kateri so kot nekakšni grajski duhovniki o novi veri razlagali svoji plemeniti gospódi, pa tudi njih služabnikom, podložnikom in drugim ljudem v okolici ter so zajedno bili tudi učitelji plemenitaških sinov in graščinski uradniki.

In končno se mora med slovenskimi reformatorji imenovati še Adam Bohorič, slovničar, zasebni učitelj v Krškem in pozneje ravnatelj stanovski šoli protestantski v Ljubljani.

Pomočki reformaciji in nove vere razvòj.

Pripomenek. — Dr. Križanič, govorèč o luterstvu na Slovenskem, piše III. 62.: »Med našimi prostimi in pobožnimi Slovenci lutrovci niso velike škode napravili, seveda, haska ravno tudi ne. Na kmetih seme novega nauka sploh ni hotelo poganjati. Kar je bilo Lutrovih privržencev na Slovenskem, to so bili nekteri duhovniki, katerim pa je bila menda, kakor povsod, duhovna suknja pretesna, in katerim je bilo prav za prav bolj ženskih mar, kakor nove vere; potem meščani, graščaki in plemenitaši, ki so si po nemških šolah olike iskali, in tisti rokodelci po mesticih in trgih, ki so nekaj sveta videli in bi se po svojih novih načelih radi odlikovali med prostimi domačini svojimi.«

No, delovanje ónih »tesnosuknjatih« in »ženskomarnih« duhovnikov-luteranov venderle ni ostalo pri nas takó malouspešno, osam-

¹⁾ Lj. Zvon VII. 760 sl.; IV. 45.

²⁾ Jezičnik XXI. 21.

ljeno in omejeno; temveč seme novega nauka je i široko i globoko korenine pognalo uprav tudi na kmetih in med prostaki, takó da se je pozneje dalo po nekod le težko in počasno izruvat; dà, nekaj še ga je ostalo vse do denašnjega dné baš na zemlji slovenski. O tem se hočemo uveriti v naslednjih oddelkih.

A da nam bode vse to jasneje in očiteje, preiščimo najprej, kateri so v obče in torej tudi našim reformatorjem bili glavni

Pomočki za razširjanje novovérstva.

Že nrav človeška donaša s seboj, da se človek nagiblje na óno, kar ugaja njega poželjivosti. Takó je povsod in takó je bilo tudi pri nas. Mikala pa je ljudi dalje novost, katera si zopet povsod in posebno še v Slovencih takoj pridobiva voljnih posnemalcev — zlasti novost, kakeršna je bila baš ta verozakonska. »Graščaki in plemenita gospóda sploh so zlasti zato radi pristopali v Lutrovo vero, ker bi bili radi pobrali cerkveno imenje. Pa tudi preprosto kmetsko ljudstvo se je dalo premotiti; kajti v težavnem svojem stanu je rado poslušalo vsakoga, ki mu je govoril o slobodi« (Starè IV. 185.).

Gospóda, ki je iz baš povedanega vzroka najprej in najbolj se bila poluteranila, poganjala se je tudi pri nas za vse veljavne službe državne in je s tem svojo stvar najbolj pospeševala. Sodišča so bila nameščena malone s samimi protestanti, kateri so javne in zasebne stvari razsojali po svoje; sezali so po cerkvenih posestvih in so z vzgledom in besedo zavájali meščane in celó kmete, da isto takó storé ter vzprejmejo vero protestantsko.¹⁾ — Graščaki in plemenitaši so sinove svoje pošiljali navadno na nekatoliška vseučilišča v tujezemstvo, uprav v lutersko Nemčijo; a ti so potem prišedši domóv, novo vero med svojimi deželáni še tem bolj utrjali in ji pridobivali zmerom več privržencev. Toda v Nemcih so hodili v šolo tudi slovenski reformatorji: Trubar (v Salzburgu in na Dunaji), Dalmatin (v Tubingi), Krelj (v Jeni in Tubingi), Bohorič (v Wittenbergu), — in so že tam, izvestno poslednji trije, seznanili se z nauki novovérskimi.

Protestantski deželni stanovi pa so tudi po domačih mestih osnávljali šole, a graščaki takšne na svojih posestvih, v katerih zavodih se je mladež vzgojevala sevéda po učiteljih protestantih. Taka stanovska šola je bila v Ljubljani leta 1565. ustanovljena pri Leonardu Budíni po osnovi graškega superintendenta Krištofa Spindlerja in (poznejšega slovenskega pisatelja in propovednika luterskega) Jurija

¹⁾ Karlmann Tangl: Reihe der Bischöfe von Lavant, pag. 247, 248.

Dalmatina, na kateri je bil ravnatelj najprej (zopet domači pisatelj) Adam Bohorič do leta 1582. in potem Nikod. Frišlin iz Tubinge. Tudi v Celovci je bila po deželnihi stanovih že leta 1563. ustanovljena plemiška šola, kamor so časih vzprejemali takisto meščane; in razven te latinske je bila tu osnovana tudi istodobno nemška šola, nató leta 1579. neko deško semenišče, a leta 1573. še tudi prva šola ženska.¹⁾

Dalje so luterstvo vsaj posredno pospeševali tudi — divji Turki, kateri so še zmerom pustošili zlasti slovenske pokrajine in razdirali cerkve in morili ali preganjali duhovnike. »Tako je ljudstvo bilo brez pastirjev ter je ostalo nevedno in se ni moglo ubraniti drznih krivo-vercev, ki so od vseh strani kakor tatovi plezali v ovčjak Kristov, da bi verne ovce pogubili« (Križanič III. 58.). Pa še druge in hujše nasledke so imeli v tem oziru navali turški. Ko je namreč nadvojvoda Karol leta 1578. na deželni zboru v Brucku štajerske, koroške in kranjske stanove bil pozval na priklad za vojno proti Turkom, odrekli so tedaj že malone povse protestantski deželni stanovi pomoč, ako se jim ne dá verska sloboda; a vojvoda, po okolnostih prisiljen, dovolil jim je to ustno. Omejil je Karol sicer vršitev luterskega bogoslužja na mesta Nemški Gradec, Judenburg, Celovec in Ljubljano, pa na gradove plemenitašev; todà pristaši luterstva s tem niso bili zadovoljni, nego so prirejali ne le na svojih stanovališčih in v imenovanih krajih, temveč tudi po drugih mestih in trgih, dà, celó po nekaterih vaséh in selih protestantske cerkve in molilnice in so poskušali na svojo stran dobiti tudi preprosto ljudstvo.²⁾

Ne redkokrat so ti protestantski graščáci tudi katoliške župnike prognali z njih farâ in so na njih mesto postavljali luterske pastarje. Takó si je n. pr. v Celji neka plemenita gospá bila prisvojila patronstvo mestne fare celjske, ondotnega katoliškega župnika pregnala, in ko se je ta zopet vrnil na svojo faro, zaplela ga je v pravdo, katero je tudi dobila s pomočjo luterskih deželnihi stanov. Krištof baron Auersperg (Turjaški) je leta 1585. protestantskemu propovedniku J. Dalmatinu podelil župnijo Št. Kocijana na Dolenjskem (od koder pa je vender moral pobegniti pred katoliki). Tudi v Radgoni so si

¹⁾ S. Ljubič: Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske II. 539, 540. V ljubljanski šoli se je učil tudi slovenski katekizem (Kreljev) in (Bohoričeva) »nomenclatura« razven latinsk, in nemšk. tudi v slovenskem jeziku.

²⁾ Take luterske cerkve in bogomolnice so bile n. pr. v Radgoni, pri Mariboru, pri Celji (poleg Žálca), poleg Kamnika, v Rádovljici . . . o katerih bode še govor v naslednjem.

leta 1585. namesto katoliških duhovnikov najeli dva luterska propovednika; dà, tukaj je bilo »v enem letu (1585.) osem župnikov, ker nobeden ni mogel obstati.«¹⁾

Takó je zavladata nova vera protestantska tudi med Slovenci ter se začela ukorenjati še v meščanih. Dà, sčasoma gospóska po mestih in nekaterih trgih katolikom ni več hotela podeljevati meščanske pravice ali jim dopuščati, da si kupijo dom ali prebivajo v mestu (trgu), ako se niso prej bili svoje vere odrekli. Posebno so se protestantje trudili, da záse pridobé duhovnike samostanske, kateri so potem gotovo vsakovrstno žalili in obrekovali papeža, škofo in mašnike, pa zasmehovali vse starodavne naprave in uredbe cerkvene. A vzgled od katoliške vere odpalih duhovnikov je vplival sevéda še posebno uspešno na preprosto ljudstvo, katero je tem lahkoverneje njih besedo imelo za pravo resnico evangelsko, čim nevedneje je sámó bilo v stvareh verozakonskih.²⁾

Posebno pak so od graščákov zavisne kmete njih gospodarji izneverjavali na vse mogoče načine: nekaj z olajšavo davkov in drugačno ugodnostjo, nekaj s pretnjami in kaznimi. Katoliško službo božjo vršiti ali k nji hoditi zabranjevala je ta gospóda marsikako, ako drugo ni izdalo, mnogokrat s silo; nasprotno pak so plemenitaši podložnike svoje spravljali nekaj s prilizovanjem, nekaj pa zopet s silo, k propovedim luterskim. »Graščáki (pripíše Križanič 60, 61) so razprave, sprave, zaslíšanja in kar je več takih reči, vselej razpisali na tak dan, kedar so njihovi luterski pridigarji pridigali, da je bilo ljudstvo tako primorano, poslušati krivoverske pridige. Kdor pa se je njihovih pridig branil, bil je ali zasramovan ali tudi v ječo posajen. O praznikih so morali za roboto delati; in če so jim sicer le pičlo dajali kruha, pa so jim v petek nakúhali mesa in zelja, da so lahko do dobrega založili lačne želodce.«³⁾

V goratih krajih posebej je pri nas zeló pomagalo novo vero razširjati tudi rudárstvo, ki je bilo tedaj jako izdatno. Rudárji so bili namreč zvečine Nemci iz tujine in itak ponajveč luteranje, kateri so prihajali med Slovence, ali pa taki domačini, ki so se bili rudárstva učili na tujem, od koder so prinašali s seboj tudi novoverske nazore. To je bilo zlasti v Koroški, kjer je bil omenjeni graščák in posestnik rúdnikov v Sovodnji, Veitmoser, luterstvo kaj vneto raz-

¹⁾ Orožen: Dek. Cilli 49; Ljubič 554; Križanič 61.

²⁾ Tangl I. c. 248.

³⁾ Pisatelj pripominja: »Tako se je zdaj (t. j. po l. 1578.) godilo po Avstrijskem, Stajerskem in Kranjskem.«

širjal med delavci in podložniki svojimi v podolji rek Jezerce, Desne in Malte.¹⁾

Poleg vsega tega so se protestantje za svoje namene poslužavali tiska ter so izdajali razmerno mnogo protikatoliških knjig med národ. Janez baron Ungnad (iz Žineka v Junski dolini, a zaradi novovérstva pregnan) osnoval je s pripomočjo Krištofa vojvode würtemberškega leta 1560. v Urachu celó posebno knjigotiskarno in je (do l. 1564.) dajal na svoje troške tiskati tudi slovenske knjige protestantske in jih pošiljal med Slovence. Potem pak je Ivan Mandelec (Manlius) napravil novo knjigotiskarno v Ljubljani, kjer je od l. 1575. do 1582. poleg latinskih in nemških tiskal takisto slovenske knjige in spise novovérske. Podpirali so to podjetje razven vojvode Krištofa in barona Ungnada tudi deželni stanovi Kranjske, Štajerske in Koroške in pa nekateri plemenitaši in graščáci po teh deželah. A pisatelji slovenski v tem oziru posebno znameniti so že imenovani reformatorji: Trubar in Dalmatin, stožera protestantstva v Slovencih, katera sta (razven drugih spisov) v slovenski jezik »preobrnila« — »stolmačila« najprej (l. 1555 do 1580.) posamezne dele in napósled vso »Biblijo ali vse Sveto Pismo starega in novega testameta« (l. 1584.), in poleg sestavila slovenske »Katekizme« in »Molitve« (l. 1555., 1584.). Potem Krelj in Juričič, ki sta Spangenbergovo »Postilo« t. j. evangeljske Predige« prepisala na slovensko (l. 1567., 1578.); pa Tulščak, kateri je tudi »Krščanske molitve« v slovenščino stolmačil (l. 1579.). A vsi skupaj so še po latinskih in nemških izvirnikih zlagali cerkvene psalme in druge duhovne »Pesni«, katerih zbirko je (l. 1563.) izdal Matija Klombner, ljubljanski meščan in tajnik deželnih stanov. Bohorič pak je spisal slovnico o novoslovenščini latinski pod naslovom »Arcticae horulae« (Zimske urice) l. 1584. in šolsko knjižico »Elementale«.²⁾

Omeniti nam je tu še jedno. Novi nauk se je mogel i pri nas tudi zató lože širiti in utrjati, ker je celó med istimi cerkvenimi poglavárji bilo nekaj njih premalo skrbnih ali preveč popustljivih ter se niso bili takoj v začetku novotarjenju krepkó upirali. Takó so n. pr. škofje: ljubljanska Krištof Rauber (l. 1526.) in Franc Kazianer (l. 1544.), pa tržaški Peter Bonhomo (pr. 1549.) za smrt bolní prejeli sveto popotnico pod obojo podobo, baš kakor je zahteval Luter kot bajè neogibno potrebno. Nekateri so se tudi k novi veri sami nagibali, kakor narečeni tržaški (preje senjski) škof Franc Josefč Risano, katerega je papež Pavel III. l. 1549. odstavil kot gledé luterstva sumnjivega. Že

¹⁾ Vojvodstvo Koroško str. 66.

²⁾ J. Marn: Jezičnik XXI.

omenjeni koperski škof Peter Pavel Vergerij je bil povse prestopil k protestantstvu l. 1546. in je tudi brata svojega Ivana Krst., škofa puljskega, pridobil za nova načela verozakonska. — Pa še od zunaj sèmkaj so nekateri škofje luterstvo pri nas naravnost pospeševali, n. pr. bamberški škof Johann Georg Zobel, kateri je l. 1578. na svojem grádu Payerhofenu v Lavantski dolini katoliškega oskrbnika-duhovnika odstranil, a namesto njega za bamberškega oskrbnika postavil svetovnjaka-protestanta.¹⁾

V takšnih okolnostih móglá se je tedaj nova vera protestantska tudi med Slovenci hitro in znatno razvijati, in niti čudo ni, da se je v katoliških cerkvah in kapelah tù in tam vršila luterska služba božja. No, o tem v posebnem razdelku.

(Dalje prihodnjič.)

Národne pripovedke iz Motnika.

Zapísal Gašpar Križnik.

I.

O zlatem ptiči.

a Francoskem je bil jedenkrat kralj zeló bolan. Vsi zdravniki so ga zdravili, ali nobeden mu ni mogel pomagati. Pride pa stara beračica in mu je dejala:

»Ako bi Vi imeli iz steklene góre zatega ptiča, da bi Vam pel, potem gotovo ozdravite!«

Kralj je imel pa tri sine in je ročno rekel najstarejšemu:

»Vzemi konja in denarjev in pojdi v stekleno gôro po zatega ptiča!«

Sin vzame najlepšega konja, dosti denarjev pa družega brášna in odide iskat steklene góre. Pride do treh cest in védel ni, po kateri bi šel dalje; ondu ga je lisica čakala in mu je rekla:

»Mladenič, dàj ti meni malo jesti, in bodem ti povedala, po kateri cesti pojdeš!«

¹⁾ Lj. Zvon III. 75, IV. 44; Ljubíć II. 553; Tangl l. c. 250.

Ta je pa rekel:

»Tiho bodi, ti ničesar ne véš, lisica!«

On gré dalje po levi cesti. Ko se je noč storila, pride v veliko góščo. Od daleč vidi luč in gre naravnost proti nji. Ko pride tjà, stopi notri, dajo mu večerjo, po večerji pa igrajo in je ta vse zaigral, tudi konja in brášno; nazadnje pa je rekel:

»Sedaj naprej ne morem, nazaj ne smém. Ali me vzamete tukaj za hlapca?«

»Te že vzamemo«, reče gospodar, »če bodeš hodil z nami rópat.«
In on ostane tukaj.

Ko ga ni bilo nazaj, rekel je oče iti srednjemu po zlatega ptiča. Temu se je zopet zgodilo ravno takó, kakor prvemu. Zašel je med imenovane róparje, pa denar, konja, brášno in še celó obleko je zaigral, da je mogel potlej pri njih ostati, ko si ni upal domóv, zakaj oče bi ga bil zmerjal.

Kralja je začelo skrbeti, kam sta prešla, ko jih takó dolgo ni nazaj. Najmlajši sin mu je dejal:

»Pojdem pa jaz po zlatega ptiča.«

Oče mu je branil:

»Nikar ne hodi, ónadva sta šla, pa ju ni več nazaj.«

Sin ni hotel slušati, vzame konja, denarjev in brášno, pa tudi mesá in kruha in je mislil: »Pridem v take kraje, da za denar ne bodem mogel živeža dobiti, bodem pa svojega prigriznil.« Séde na konja in odide. Pride do tistih treh cest, ni vedel, po kateri bi jezdil naprej. Ondi ga je lisica čakala in ga je vprašala:

»Mladenič, kam greš?«

On ji pove:

»V stekleno góro po zlatega ptiča.«

Lisica reče:

»Če daš meni malo jesti, bodem ti povedala, po kateri cesti pojdeš.«

On pa reče:

»Vsaka žival potrebuje živeža, takó tudi ti!«

Seže v torbo, pa ji podá kos mesá. Lisica mu zdaj pové, da naj gre po desni cesti. Gre dalje. Srečala ga je mravlja in ga je prosila:

»Mladenič, dragi ti moj! Dàj meni malo jesti, da od lakote ne poginem!«

On ji pa reče:

»Vsaka žival potrebuje živeža, takó ga moraš tudi ti imeti!«

Pa ji dá iz torbe malo kruha, ona se mu zahvali ter mu reče:

»Druzega ti nimam za to dati, kakor jedno nogo mi izderi; kadar se ti boóe hudó godilo, pa se spomni mene!«

Izpiplje ji nogo in odide naprej. Pride daleč v neznane kraje, sreča ga volk in vpraša:

»Mladenič, kam greš?«

On mu odgovorí:

»V stekleno góro po zlatega ptiča.«

Prosi ga volk:

»Dàj meni malo jesti, da od lakote ne poginem. Bodem ti potlej v veliko pomoč.«

Seže v torbo in mu podá kos mesá. Volk se mu zahvali ter reče:

»Druzega ti nimam dati, kakor na vrh glave mi izpiplji jedno dlako, in kadar ti bo trdo hodilo, pa se spomni mene!«

On naredí takó in potlej gré naprej. Pride do velikega kmeta in ta ga vpraša:

»Mladenič, kam greš?«

»V stekleno góro po zlatega ptiča«, reče mladenič.

Kmet ga prosi:

»Kadar tjà prideš, vprašaj: »Zakaj ni v mojem vodnjaku nič več vode?«

Mladenič je rekel:

»Bodem že vprašal.«

Gré naprej in pride do graščine. Tukaj je pa kraljičina skozi okno gledala in ga je vprašala:

»Mladenič, kam greš?«

On ji pové. In potlej mu je rekla:

»Kadar tjà prideš, vprašaj, zakaj v mojem vrtu moja bréskev že tri leta ne rodi.«

On ji reče:

»Bodem že vprašal.«

Odide naprej in pride do rdečega mórja. Ondu je brodník čez vozil in vprašal ga je, kam gré. Mladenič mu pové, da v stekleno góro po zlatega ptiča. Prosil ga je brodník:

»Kadar tjà prideš, vprašaj, koliko časa bodem še jaz mogel čez rdeče mórje voziti.«

Potem gré naprej, pride do steklene gôre. Nobene ceste, nobe-
nega pota in nobenih vrat ni bilo po nji. Gladka je bila, kakor ste-
klovina, da nisi mogel iti naprej. Spomni se tiste mravlje, pa se je
kar v njo izpremenil. Zdaj je pa lezel gôri, pride na okno in je čutil,
da se ravno roparji spravljajo na rop. Počaka toliko časa, da so odšli.
Potem se izpremeni v človeka, potrka na okno, pa mu pride gospo-
dinja odpirat in potem gré v sobo. Précej ga začne ona izpraševati,
kako je prišel gôri, on ji pa pové. Potem sta se začela druge reči me-
niti, tudi, da je francoskega kralja sin, da ima očeta zeló bolnega,
da je prišel po zlatega ptiča, če ga bode mogel dobiti. Ona mu reče:

»Ondu v zlatem ptičniku je, pa ne vem, če ga bodeš znal ujeti
ali ne; moj mož je velik čarovnik in rópar. Mene je ukradel polj-
skemu kralju, da mu moram zdaj za ženo služiti. Mislila sem mu že
pobegniti, pa mi ni mogoče.«

Kraljič ji pa reče:

»Jaz tukaj zlatega ptiča vzamem pa ga ponesem svojemu očetu
domóv; potlej pa pridem po tebe in te rešim.«

Kraljičina je bila s predlogom zadovoljna. Presekata prstan, pre-
režeta ruto in vzameta vsak jedno polovico, in mu je rekla:

»Kadar prideš nazaj po mene, pa prinesi te dve polovici, da
bodem videla, če bodeš pravi ali ne!«

Kraljič je pa rekel:

»Nekaj moram še tukaj zvedeti!«

Pové ji, kar so mu tisti kmet, kraljičina in brodník naročili. Kra-
ljičina je pa rekla:

»Tega pa ne vem, bodem izkusila drevi zvedeti.«

V tem se je zmračilo, njega pa je v omaro zaklenila. Ko pride
čarovnik domóv, précej ga je ovohal in ji dejal:

»Imaš nekaj krščenega pri hiši.«

»Tebi se le zdí, ker si bil pri krščenih ljudéh, ti pa še zdaj smrde,«
reče kraljičina.

Zdaj gresta k večerji in potem spát. Ko on dobro zaspí, sune
ga kraljičina med rébra, da se prebudí in ji reče:

»Kaj ti je, da mi ne daš nocoj pokoja?«

»Ne bodi nejevoljen!« reče kraljičina. »Sanjalo se mi je, da je
tù in tù neki kmet, kateri bi rad védel, zakaj ni več v njegovem vod-
njáku vode?«

On ji pové:

»Jedenkrat je imel jedno deklo, katera je porodila dvoje otrok, potlej je pa oba vrgla v vodnják, zató ni več vode notri. Zdaj naj bi ga osnažil, potlej bi bila pa še boljša voda, kakor je bila kdàj.«

Kraljič je pa v omari čul, pa je to zapisal.

Čarovnik zopet zaspí. Ona ga pustí nekaj časa spati, potem ga zopet sune, da se vzbudí. Sedaj je bil nejevoljen, da mu nocoj ne dá pokoja. Kraljičina pa pravi:

»Ne bodi nejevoljen! Kaj pomenijo moje sanje? Glej, zopet se mi je sanjalo, da je tù in tù neka graščina, ondu imajo jedno kraljičino, katera ima v vrtu jedno bréskev, ki pa že več let ne rodi. Ona bi rada védela, zakaj ne rodi.«

On ji pové:

»Jedna žival je notri pri koreninah, naj bi odkopali in jo ven vzeli, potlej bi pa bréskev rodíla še bolje kakor nekdaj.«

Kraljič je pa v omari poslušal in si zapisal ter mislil: »Dvé že imam, da bi le še jedno dobil.«

Kraljičina pustí čarovnika, da zopet dobro zaspí, potem ga zopet sune pod rébra. On se vzbudí in je bil še bolj nejevoljen kakor prej in ji je rekel:

»Če mi ne bodeš dala pokoja nocoj, vzamem pištolo in te ustrelim!«

Ona mu reče:

»Ne bodi jezen! Take sanje imam, da sama ne vem, kaj pomenjajo. Sanjalo se mi je, da ondu čez rdeče morje vozi brodník, ki bi rad védel, koliko časa bode še vozil.«

Čarovnik reče:

»Prvega, ki ga bode čez peljal, naj bi v mórje zvrnil, potlej bode moral ta voziti, brodník bi bil pa rešen.«

Sedaj je imel kraljič vse tri reči zapisane. Potlej je toliko časa ostal v omari, da so róparji z dóma odšli. Potem vzame zlatega ptiča iz zlate ptičnice in se od kraljičine posloví. Sežeta si v róke in si obljubita, da bode gotovo prišel pónjo. Potem gré na okno, izpremení se v mravljo in leze počasi dóli. Ko pride do rdečega mórja, pride mu brodník naproti in ga ročno vpraša, če je dobil zlatega ptiča. On mu pové, da. Potem pa, če je zvédel naročeno; on mu pové, da. Reče mu:

»Ročno mi povej!«

Kraljič pa:

»Moraš me prej prepeljati čez rdeče mórje, potlej ti bodem pa povedal. Vsak delavec mora prej plačilo zaslužiti, potlej je pa dobí.«

On séde v čoln in brodník ga je prepeljal čez in mu je povedal:

»Prvega, ki ga čez prepelješ, vrzi v mórje, potlej bode óni vozil, ti bodeš pa rešen!«

»Glej, ako bi bil ti to meni prej povedal, bil bi jaz tebe vrgel, pa bi bil rešen,« reče brodník. »Zdaj bodem pa še moral sto let voziti, ker na vsakih sto let pride komaj jeden človek, da ga prepeljem.«

Brodník mu je še rekel:

»Druzega ti nimam dati za plačilo, kakor to ti svetujem, da obéšenega mesá ne odkupuj!«

Kraljič gré naprej, pride do tiste graščine. Kraljičina, kakor ga ugleda, vpraša ga, če je dobil zlatega ptiča. On ji pové, da. Potlej ga pa vpraša, če je zvédel, zakaj nje bréskev ne rodi. On ji pa pové. Ročno ukaže hlapcem, da so drevo odkopali, in potlej je bréskev rodila še bolje, kakor je prej.

Gré dalje, pride do tistega kmeta, ki ga ročno vpraša:

»Si li dobil zlatega ptiča?«

Kraljič mu reče, da.

Ali si zvédel, zakaj v mojem vodnjáku ni toliko časa vode?«

Ta mu pové:

»Jedenkrat ste imeli jedno deklo, katera je porodila dvojčke, pa jih je v vodnják vrgla. Sedaj ga morate osnažiti, potlej bode pa še lepša in boljša voda, kakor prej.«

Potem odide naprej, pride v neko mesto, gré v gostilno, da tukaj nočí. Čutil je zvečer, ko so se gôstje razgovarjali, da bodo jutri dva obesili. Drugi dan gré mnogo ljudij gledat obešencev, in on je mislil: »Naj še jaz grem!«. Pa gré; tam je čutil (slišal), ko je bral rabelj imena njegovih dveh bratov, gré bliže, spozna ju, da sta njegova brata, katera sta šla po zlatega ptiča. Vpraša rabeljna, če sta za odkupiti.

»Sta za odkupiti«, reče rabelj, »toda staneta štiriindvajset tisoč kron.«

Ta jih je pa kar naštel in bila sta rešena.

Sedaj gredó veselo skupaj domóv. Onadva se začneta pogovarjati:

»Kaj bodo oče rekli; ta bo prinesel zlatega ptiča, midva pa ne, ko toliko časa hodiva.« In si zmisli: »Ubijva ga, vzemiva mu zlatega ptiča, pa reciva očetu, da sva zvedela, da je pri róparjih.«

In res sta naredila takó. Ubijeta ga in mu vzameta zlatega ptiča. Ko prideta domóv, ročno denejo zlatega ptiča v kraljevo sobo. Kralj ju vpraša:

»Kje je pa najmlajši sin?«

Rekla sta:

»Zvédela sva, da je pri róparjih, in da pride jedenkrat nas orópat s svojimi tovariši.«

Potem pa onadva vpraša:

»Kakó je pa to, da sta vidva toliko časa hodila?«

»Vi ne véste, oče, kakó sva bila sila daleč,« mu povesta.

Zlati ptič pa je bil tožen, ni hotel nič peti, in kralj ni nič ozdravel. Zmerjal je tisto beračico in ji rekel:

»Ti ničesar ne véš; toliko me stane zlati ptič. Zdaj mi pa nič ne pomaga.«

Ona mu je pa rekla:

»Ta dva nista nikoli zlatega ptiča dobila, zató ko neče peti.«

Sedaj pa pustimo te domá in pojdimo k ubitemu kraljiču.

Prideta tisti volk in tista lisica k njemu, katera je poprej pogostil. Volk zbere njegove ude, lisica ga pa pomaže in dihne v njega, da je oživel. In mu je rekel volk:

»Tvoja brata, ko sta te ubila, sta dejala tvojemu očetu, da si pri róparjih, in da jih boste prišli orópat. Sedaj pa, ko prideš domóv, bode te oče v ječo zaprl, in potlej te bodo obsodili na smrt, na vislice. Kadar bi te menili obésiti, ti pa prosí: ‚Vsakemu je pripuščeno, predno umrje, s svojim očetom govoriti; naj bode tudi meni!‘ Pa ti bodo dovolili. Ko prideš v sobo, précej se bode zlati ptič oveselil in bode začel peti v kletki, skakati proti tebi. Oče boe ozdravel, in tedaj bode spoznal, da si ti dobil zlatega ptiča, pa te ne bodo obésili. Tvoja brata se bosta pa ustrašila: jeden pojde vrh graščine in bode skočil dóli, druzega bodo pa s štirimi kónji pretrgali.«

Zahvali se jima in potem krene proti dómu.

Ko pride domóv, ni mu dovolil kralj prédse; ni verjel, kar je pravil o bratih, zapró ga v ječo, obsodijo k smrti, da bode obešen. Neko jutro ga peljejo k vislicam, sodba mu je bila prebrana, in je prosil, kakor ga je naučil volk, da so mu dovolili s svojim očetom govoriti, pa mu je bilo dovoljeno.

Ko pride v kraljevo sobo, zlati ptič je takoj začel peti, skakati proti njemu, in kralj je ozdravel. Sedaj je še le verjel, kar mu je ta sin pravil in óna beračica, in kralj ji reče:

»Do smrti ne pojdeš od hiše!«

Sina, se ume, je pa tudi oprostil. Ona dva brata sta se pa také ustrašila, da je jeden ročno splezal na vrh graščine in je dólí skočil, da se je ubil; drugi si je pa sam izbral smrt, da je bil s štirimi konji pretrgan.

Potem je kraljič očetu povedal, kaj da je tej in tej kraljičini obljubil v stekleni góri, da jo bode rešil, in prišel pónjo. Oče mu prepusti kraljevstvo, in on gré po kraljičino. Ko pride do steklene góre, spomni se mravlje, pa umravlji in leze po góri. Ko pride na okno, izpremeni se v človeka in pokliče kraljičino, da mu je prišla odpirat; gré notri, dá ji tisto pol prstana in pol rute, pa je steknila, in je bilo prav in potem mu je rekla:

»Če bodeš toliko korenjak, da bodeš vzdvignil meč, ki vaga sedem centov, bodeva pa pomorila vseh štiriinosemdeset róparjev.«

On ga je poskusil vzdvigniti, pa ga ni premeknil. Potem mu je dala spiti neke pijače, potlej ga pa zopet poskusi, in sukal ga je kakor peró. Potem ga je pa v omaro zaklenila. Ko pridejo róparji domóv, rekel ji je glavar:

»Kakšnega hudiča krščenega imaš zopet pri hiši?«

Ona mu je pa tajila in dejala:

»Tebi se le zdí, ker si bil pri krščenih ljudéh, ti pa še sedaj smrdé.«

»Onikrat, ko mi je bil zlati ptič ukraden, zapela si mi ravno také, nocoj mi ne bodeš!«

Sedaj preišče vsa kóta pod streho in kletih, ali ničesar ne najde, in misli: »Mora že res také biti, da po krščenih ljudéh sam sebi smrdim.«

Ko so bili róparji utrujeni, gredó kmalu léč in ročno pospé. Kraljičina kraljiču odpre omaro in mu podá meč. Najprej je končal čarovnika ali róparskega glavárja, za tem še druge, da je pomoril vse. Potem sta jih zvlekla v klet in zaklenila. Pobereta denarje in imenitne stvari, pa odideta proti dómu, kjer so napravili veselo ženitovanje, katerega ni bilo nì konca nì kraja. In srečno pa veselo sta kraljevala do smrti.

Književna poročila.

VII.

Letopis Matice Slovenske

za leto 1889. Uredil dr. Lovro Požar. Založila in izdala Matica Slovenska. V Ljubljani Natisnila »Narodna tiskarna«, 1889 8°. 360 str.

Med knjigami, ki jih je podala »Matica Slovenska« svojim članom za leto 1889., odlikuje se imenoma »*Letopis*« i po mnogovrstnosti korenitih, ravno sedanjemu času popolnoma primernih in zaradi tega tudi velezanimivih razprav, i po imenih pisateljev-veščakov, ki so v Slovencih po pravici na najboljšem glasu. Razborito urejena knjiga obseza osem spisov, katerim je na čelo postavljena v lepozvenečih distihih zložena *oda*; v tem 50 stihov broječem in na tri déle razkrojenem umotvoru proslavlja pesnik *Jos. Cimperman* z jedrovito, vzneseno besedo petindvajsetletnico »Maticе Slovenske«. Bilo bi odveč, na drobno ocenjati ta pesmotvor, čegar stvarnik sluje kot najboljši šestomérec slovenski in čegar pevska sila je priznana od vesoljnega slovenstva. Zadoščaj torej reči, da si je naš pevec vpel s tem nov list v venec slave svoje. — Za Cimpermanovo odo beremo razpravo

I. Prazgodovinske izkopine po Slovenskem.

S tem (56 strani obsežajočim) delom je ustregel marljivi g. pisatelj, prof. *Simon Rutar*, gotovo ne le vsem matičnjakom, ampak Slovencem sploh, kajti z njim je zadelal znatno vrzel v književnosti slovenski. Saj obilujejo slovenske dežele, zlasti Kranjska s prazgodovinskimi selišči, gradišči in grobišči, le potrebnega zanimanja v nas ni bilo, ker ga ni nihče budil. Vsega priznanja vreden je torej blagi (v uvodu izraženi) namen g. pisatelja, ki namerava, vzpodbujati Slovence, da bi se začeli globlje pečati s prazgodovinskimi izkopinami in se zánje bolje zanimati, nego doslej, češ, da bi mógli potem s ponosom odkriti starodavno kulturo naših dežel, katera se nam je takó dolgo prikriivala, ob jednom pa tudi priti do pozitivnih rezultatov, s kojih pomočjo se bodo skazale vse pristranske teorije Slovencem neprijaznih nadriučenjakov kot neupravičene, zlobne sanjarije. Da bi svoj namen tem lože dosegel, hoče nas g. profesor s tem delom vpeljati v *starinarsko vedo* ter nas seznaniti z njeno metodo in dosedanjimi rezultati, obetajoč, da bodo po tem »uvodu k globokejšim študijam o prazgodovinski kulturi« v prihodnjih letnikih natančneje opisavali vsa óna slovenska mesta, kjer se je kaj prazgodovinskega našlo, in dôbe, kdaj se je kopalo in kakó so izkopavanja napredovala. Ob jednom bode poročal o vsakoletnih novih

izkopinah in najdbah, ne izvzemši *rimskih*. Izvršujoč naloge zaslužil si bode vneti veščak nedvojbeno vseh slovenskih izobražencev zahvalo ter hkratu pridobil tudi Matici mnogo novih, tega uka željnih članov. — Tvarina sama razpada na štiri dele, v katerih se razpravljajo: I. Prvi sledovi človeškega bivanja po srednji Evropi. II. Novokamenena dôba. III. Kovinska dôba. IV. Hallstadtska in laténska dôba. Opirajoč se na opisane izkopine pobija g. pisatelj v „sklepu“ soglasno z najslavnejšimi učenjaki teorijo o *keltstvu* in njega kulturi v naših deželah, izumljeno od slovanstvu sovražnih nadriučenjakov, ter dokazuje, da je pripisovati dotično skupino prazgodovinskih predmetov *Illyrom*. Na vprašanje pa, v kakem razmerji stojé denašnji Slovenci proti starim Illyrom, ne upa si še s popolno gotovostjo odgovoriti, toda uvažujočemu mnoga imena po illyrsko-thraških deželah, ki spominajo slovanščine, zdi se verjetno, da so bili stari Illyri Slovani.

V drugem (6 stranih broječem) spisu: »*Prazgodovinska in rimska izkopavanja po Slovenskem l. 1888.*« navešča nam isti pisatelj vse slovenske kraje, kjer se je omenjenega leta kaj izkopalo, poleg osob, ki so se s tem delom bavile, končno pa navaja najznamenitejše spise, odnašajoče se na (starejše) izkopine.

Da diči oba spisa vzorna korenitost in vestnost, ne treba nam posebej poudarjati: za to nam je porok ime pisateljevo, ki že delj časa uspešno in zaslužno izvršuje svoj pôsel kot c. kr. konservator zgodovinskih spomenikov in dovzeten zgodovinar. Ne dvojimo, da se poloti tudi bralcev živo zanimanje za stvar, ki je vodilo pisca teh razprav; to pa bode najlepše plačilo njegovega truda in zajedno vedi slovenski v prid.

V *jezikovnem* oziru bi bilo omeniti, da je g. pisatelja zlog sem ter tam malo *nemškovalen*, česar mu ne bodemo toliko zamerili, ako pomislimo, da orje v tej stroki malone ledino in da je tistemu silno težko popolnoma otresti se nemškega duha, kdor mora pri svojih študijah uporabljavati vire, pisane zvečine v nemščini. Take nemčizne so n. pr.: str. 7. in 43., »izgledati« (»aussehen«), str. 34., »zavzemati stališče«, «— odlično mesto» (»Standpunkt, — hervorragende Stellung einnehmen«), str. 31. in 33., »špičast«, str. 37., »spominati na« (mesto »spominati česa«), str. 39. in 55., »zadeti na ugovarjanje«, str. 42., »z jedno besedo« (= skratka^o) str. 43., »ena jama povrh druge« (m. »jama povrh jame«, prim.: »roka roko umiva« = »eine Hand wäscht die andere«), str. 44., »prehod iz enega življenja v drugo«, str. 43., »važnost polagati na kaj« (= »Wert auf etwas legen«), str. 54., »taka znamenja ne nahajamo« (m. »takih znamenj«), str. 10., »skledice z na znotraj obrnenim robom« (m. »skledice z robom na znotraj obrnenim«), str. 37., »take kose iskati« (m. »takih kosov«), str. 7., »katero nekateri učenjaki pod imenom srednjekamenena

dóba posebej razločujejo (m. katero nekateri učenjaki posebej razločujejo pod i. t. d.), str. 7.; tudi sklad: »bogat te rude«, str. 38. in drug. (m. »rudast« ali »obiluje z rudo«), ni slovenski. Izogniti bi se bilo nadalje nedoslednosti v izobraževanju tujk, kakeršna se kaže n. pr. v oblikah: »cizilovali« in »centralizujoč« (str. 27. in 30.) z jedne, in: »kompliciran« pa »producirajo« (str. 23. in 40.) z druge strani. V stavku: »O njih trajnosti pouči nas« (str. 14.) nadomestiti je dovršnik z nedovršnikom. Ne jasen, dà, skoro popolnoma nedoumen nam je stavek na str. 54.: »Naravno je, da le tako ljudstvo nosi zlato na svojem telesi, med katerimi se ne more (kdo?) z bogastvom plodonosno okoristiti, nego si je spreminja v zlato.« —

II. Ženitvanjski običaji Belih Kranjcev.

Hvaležni moramo biti g. pisatelju *Janku B. (Barlétu*, ako se ne motimo) za ta zanimivi popis, važen donesek h kulturni zgodovini slovenski. Národní običaji čimdalje bolj ginevajo in se umikajo tujim navadam, ki so češče le grde razvade; skrajni čas je torej, da se zapiše in s tem pozábi otmè, kar je še národnega blaga ohranjenega. Spisov te vrste, zlasti bavečih se z ženitovanjskimi običaji, imamo itak malo in še ti so zvečine neznanstveni ali pa v Slovanom sovražnem duhu pisani, torej nezanesljivi, ali celó brez nobene vrednosti. Tem zaslužnejše pa je to korenito delo, ker je gospod pisatelj z njim zajedno ovrgel nesramne in sramoteče laži o slovenskem ženitovanji, raztresene po raznih, posebno nemških knjigah, dà, celó po znanem delu dr. Frid. S. *Kraussa* (»Sitte und Brauch der Südslaven«. Wien 1885). Ta mož se sicer imenuje Jugoslovana, a vender piše v knjigi svoji (na str. 342.): »Ueber die neuslovenischen Hochzeitsgebräuche ist fast nichts von Belang zu melden. Gerade aus den Hochzeitsgebräuchen in diesen Gegenden ersieht man die überaus gewaltigen Fortschritte der Germanisirung. Es klingt fast unglaublich, selbst die slavischen Bezeichnungen der Würdenträger bei einer Hochzeit sind deutschen Benennungen gewichen (kranceljungfrau, Brautführer). Das Hochzeitslied scheint gegenwärtig ganz vergessen zu sein . . . Die eigentliche Hochzeit bietet nichts sonst Erwähnenswerthes, da sie in der Kneipe ihren Abschluss findet . . .«

Te ženitvanjske običaje si je zapisal g. pisatelj »sredi lepe *Bele Krajine v podzemeljski župniji*« (med Metliko in Črnomljem). V spisu pridejanih opazkah kaže na sličnost ali različnost dotičnega običaja z običaji drugih Slovanov, hkratu pa nam tudi pojasnjuje menj znane besede, nahajajoče se v ženitvanjskih pesmih, med kojimi nam kažejo nekatere izvenredno pesniško lepoto. Popis polni 22 strani in sestaja iz nastopnih odstavkov: Za »pregovorom«, v katerem govori g. pisatelj o svojem namenu in o kraji, kjer

se vrše opisani običaji, razpravljajo se: I. *Prosci*. II. *Kako vabijo svatove in bala*. III. *Poroka in običaji pred gostovanjem*. IV. *Pirovanje ali ženitnina na nevestinem domu*. V. *Na novem domu*. Iz teh patrijarhalnih običajev nam odseva prav jasno vsa narodova duša, njegovo mišljenje, njegovi pravni nazori. Pridane pesmi so velike vrednosti in važnosti ne le lepoznanca in narodopiscu, temveč tudi jezikoslovcu. Spis sam izpričuje kolikor pisateljovo navdušenost za stvar, toliko njegovo strokovnjaško spretnost; ni se torej čuditi, da raste tudi bralčevo zanimanje od vrste do vrste. Jezik je gladek in pravilen, izvzemši nekoliko neznatnih pogreškov: na str. 69.: »jeden proti *tolikim*« (»tolik« = »tantus, so gross«; »toliko jih« = »tantum«, „so viel“); na tem mestu bi se dalo reči za nemški: „einer gegen so viele“: „jeden proti tolikemu številu (toliki množici)“; „spominati na kaj“ (str. 72.) m. „spom. česa“.

V naslednjem (3 strani) obsežnem sestavku: „*Križi v Gribljah*“ (vasi v podzemeljski župniji) opisuje nam *isti* g. pisatelj prav mičen pastirski običaj, vršeč se na praznik „*križev*“, t. j. vnebohoda Gospodovega. Posebno pozornost vzbujajo lepe pesmi, ki jih pastirji takrat pojó, kajti polne so pesniškega duha, pa tudi v formalnem oziru nenavadno dovršene.

III. Herbart Turjaški.

V tem 34 strani broječem spisu govori g. pisatelj *Ivan Steklasa* najprej o izvoru Turjáčanov (Auerspergov), našteva potem te plemeniške rodovine kranjske najzaslužnejše člane do 16. veka ter popisuje napósled življenje in mnogostransko poslovanje nesrečnega junaka *Herbarta Turjaškega*, ki je pri Budaškem slavno smrt storil za domovino v bóji zoper dednega sovraga krščanstvu dné 22. septembra l. 1575., star 47 let. Životopis je sestavljen marljivo in zvesto poleg mnogih virov, ki so pod črto naznanjeni. S tem vestnim delom si je pridobil trudoljubni gospod veščák novo zaslugo za spoznavanje naše neznatne in menda zbok tega premalo čislane zgodovine. Te vrste spisi so uprav Matičnim letopisom prikladni; pozdravljamo jih vselej s posebnim zadovoljstvom i ker je njih vsebina taka, da utegne zanimati vsakega bralca, bodisi katerega koli stanú, i ker širijo domovinoznanstvo, z njim zajedno pa tudi neté domovinsko ljubezen. Jezik g. pisatelja je v obče prost motečih hib; zapazili smo le nekaj manjših nedostatkov: „poprositi *za* dovoljenje“ (str. 94.) in: „prosi *za* pomoč“ (str. 99.) m. „poprositi *dovoljenja*“ — „prosi *pomoči*“; „vkljub miru, sklenemu *pred* (ne „*med*“) cesarjem in sultanom“ (str. 95.): „*mu* je nasledoval“ (str. 100.) m. „*ga* je nasledoval“; „četa *od* (nemški „von“!) 3000 mož“ (str. 106.) m. „četa 3000 mož (broječa)“; »*iz* mej so dohajale zahteve« (str. 112.) m. „*z* mej“.

IV. Starejši slovenski teksti.

Na 81. straneh razpravlja g. *Vatroslav Oblak* v grafskem, glasoslovnem, oblikoslovnem in leksikalnem oziru: 1. očitni spovedi (conf. gen.), baje iz početka 15. veka, okolo l. 1430.; nahajata se na zadnjih listih latinskega zbornika, hranjenega v licejalni knjižnici ljubljanski (sign. Nr. 141); 2) prevod vinograškega (gorskega) zakona (z l. 1582.), ki ga je našel *K. Deschmann* v neki knjigi nekdanjega dolskega arhiva; 3) rokopis vinograškega zakona (z l. 1683.). Razprava, pisana s temeljitostjo, svojsko temu g. pisatelju, primerja pisavo napominanih tekstov z jezikom skoro vseh slovenskih (tudi kajkavskih) piscev in spisov iz 16., 17., deloma tudi 18. veka ter določuje narečje, v katerem so pisani. Ponatisnjeni so tudi vsi razpravljani teksti, izvzemši zadnjega, iz katerega je v vzgled jezika vzprejetih le nekaj točk. To delo razodeva izvenredno književno in jezikoslovno zvedenost ter bode ugajalo zlasti jezikoslovcem, ki se iz njega lahko mnovega naučé. Vse trditve pisateljeve pač niso neovržne, vendar je dokazovanje v obče prav prepričevalno in ves spis prevéva neka dobrodejna skromnost, kar poudarjamo s posebnim zadovoljstvom. To svojstvo diči pravega učenjaka, ki si nikdár ne prilaščuje nezmotnosti, pogrešamo jo pa žal v razpravah, zlasti novejših jezikoslovskih diletantov, kateri kár naravnost zahtevajo, da véruj bralec njihovim naukom brezuvetno, češ, „*Roma locuta — causa finita*“. Naš pisatelj se drži v dvojbenih slučajih Avguštinovega reka: „in dubiis libertas“, dasi nam vselej pové, na katero stran se nagiblje njegovo mnenje. V tem oziru bodi torej pisava njegova vzgled jezikoslovnim razpravljalcem! Vkljub suhoparni tvarini bode zanimal ta spis zbok svojega živahnega zloga tudi marsikaterega bralca nevesčaka. Jezik je čvrst in brez hudih zagreškov; kvari ga le nekaj „odpustnih grehov“, ki si jih dozvoljemo popraviti. Najprej nas moti pisateljeva neslovenska navada, da izraža nemški brezglasni „so“ (zlasti v porekih uvetnih stavkov) s: „tako“; n. pr.: „pa če se pomisli, da je . . . uže zdavna bila izginila politična samostalnost, . . . , tako bo nam razumevno“ (str. 123.); „če bi se bil . . . poluglasnik nadomestil . . . s polnim e, tako sploh ni mogoče“ (str. 131.; prim. še str. 138. in 139., 18. vrsta od spodaj, str. 162., 9. vrsta od spodaj in drug.). Nenaglašeni „so“ se tudi v drugih slovanskih narečjih ne izraža in ne poznata ga niti Latinec, niti Grk. — „Med dolgim ē in naglašanim t . . . ni bil velik razloček“ (str. 144.) m.: „ni bilo velikega razločka“; „to se ne more dvómiti“ (str. 152.) m. „o tem“ se ne more dvojititi“; takó vežejo ta glagol vsa slovanska narečja in g. pisatelj sam piše na str. 171. pravilno: „da se ne da lahko dvómiti o tem“; „kar bi ne pričakovali“ (str. 164.) m. „česar bi . . .“; „spomina nas na“ (str. 169.)

m. „spom. nas *česa*“; temu nasprotuje celi značaj našega rokopisa, (str. 178.) m. „*ves* značaj“.

V. Kosovo polje. Zemljepisno-zgodovinska črtica.

Spisal Simon Rutar. (17. str.).

Koncem junija in prve dni julija lanskega leta so obhajali Srbi v kraljevini petstoletnico nesrečne bitve na Kosovem polji, kjer so po narodnih srbskih pripovedkah kruti Turki razrušili prej takó mogočno srbsko carstvo. Tega usodnega dogodka so se na razne načine spominjali s Srbi vsi drugi slovanski rodovi. Zató si je štela tudi Matica slovenska v svojo dolžnost, o tej priliki izraziti bratskemu národu svoje sočutje in podala je Slovencem ta strokovnjaški spis; v njem nam popisuje g. prof. *Rutar* Kosovo polje v topografskem, politiškem, národopisnem, trgovinskem in zgodovinskem oziru ter govori na to o bitvi sami, kakor nam jo slika národno ustno izročilo (kajti pisana zgodovina o nji molči). Bila se je baje dné 15. (ali po gregorijanskem koledarji dné 13.) junija (na Vidov dan) l. 1389. Napósled navaja še vse druge zgodovinsko važne dogodke, ki so se vršili na tem polji do novejših časov (l. 1690.). Da se bralec tem lože opozna, pridedal je g. pisatelj svoji poučni, ne menj korenito, kakor zanimivo pisani razpravi načrtek Kosovega polja, ki se pa v tipografskem oziru ni posebno posrečil. Zlog pisatelj je pravilen očitati mu imamo le nastopne hibe: „kjer se spaja *s od* juga prihajajočim Črnim Drimom“ (str. 207.) m.: „kjer se spaja s Črnim Drimom, prihajajočim od juga“ (dveh predlogov *za pored*, ki imata vsak svoje ime za seboj, slovenščina ne trpi; pač se sme reči n. pr. „križ *za na* prsi“, (ne pa: „*s od* juga prih. Drimom“); „*vladina* služba“ (str. 211.) m. „*vlad'na* služba“; izraz: „ki se s Srbi jako dobro *razumejo*“ (str. 212) je nemčizna = „sich mit jemand gut verstehen“; (slovenski bi se reklo: „zlagajo se s —“, „dobro shajajo s —“); poleg tega zahteva slovenščina v tem slučaju glagol nedovršni; reči bi se torej smelo „ki se s Srbi dobro *porazumevajo*“. —

VI. Fotografija.

Spisal Ivan Šubic. (Str. 1+42).

Ta strogo znanstvena in z obilico ličnih podob okrašena razprava je sestavljena po mnogih virih, kojih imenik beremo na nje čelu. S slastjo jo bodo prebirali posebno prijatelji fotografije, a zanimala bode gotovo tudi marsikaterega tej stroki neveščega čitatelja. Saj ga hoče seznaniti z glavnimi zakoni te v naši dôbi toli važne umetnosti, pisana pa je tudi v lepem, vsakemu lahko umnem jeziku; zlasti dobro pogojeni so znanstveni izrazi (terminologija). Vsa razprava sestaja iz 5 delov. V prvem „iznajdba fotografije“ naslovljenem ocenja g. pisatelj v navdušenih uvodnih besedah po-

menljivost fotografije in nam razklada potem nje zgodovino; drugi odstavek: „fotografski aparati“ nam našteva in opisuje razne pristroje ter razlaga glavna pravila novodobne fotografije; tretji del nas poučuje o „času ekspozicije“, četrti o „negativnem“ in peti o „pozitivnem procesu“. V jezikoslovnem oziru treba popraviti te-le napake (zvečine nemčizne): „iskati *sledove*“ (str. 221.) — „poiskati si *predmet*“ (str. 226. in drugd.) m. „iskati *sledov*“, „poiskati si *predmeta*“ (kakor se čita na str. 228.: „da si poiščete zanimivih *predmetov*“); „ki je sledil *iznajdbam*“, (str. 224.) in „sledimo *vsemu procesu*“ (str. 255.) m. pravilnega sklada „slediti *kaj*“; nemčizna: „*v* *prosto naravo*“ (str. 228.) nadomesti se z izrazom „*pod milo nebo*“; „*merodajen*“ (str. 231.) je po nemškem „*massgebend*“ skovana spaka; „se *imamo* ozirati“ (str. 235.) m.: „*se nam je ozirati*“; (nemški „*haben*“ v takih zvezah ne gre sloveniti z glagolom: „*imeti*“, akopram se je ta navada v slovenskih spisih popolnoma udomačila); „*dobri* objektiv je podlaga“ (str. 238.) m. „*dober* objektiv“; obliko „Amerikanec“ (str. 240.) zamenimo s pravilnejšo: „*Američan*“; v nemškem imenu „Basel“ je *e* takorekoč poluglasen, torej sklanjajmo „Basel“, „Basla“, i. t. d. ne „Basela“, „Baselu“ (str. 240.), saj tudi Nемец govori in piše: „Basler (ne „Baseler“) Objectiv“; „obvarujemo *pred* trakom“ (str. 249.) in „varovati *pred* svetlobo“ (str. 261.) m. sklada: „(ob)varujem *česa*“; „manjkati“ (str. 251.) je laška tujka, „čakamo *na* podobo“ (ibid.) nemčizna za „čakamo *podobe*“. Malo nejasen je stavek na strani 252.: „Če se bojimo, da, potem prilijemo . . . ali pa vzamemo manj, železnega vitriolja . . .“ moti nas zlasti nepotrebna vejica za besedo „manj“; „oni“ *pomeni*“ (str. 252. pod črto) — bolje „pomenja“; „*ocetne* kisline“ (str. 253.) — *ocet* je latinski *acetum*, slov. *kis*, *ocetov* torej = *kisovski*; „*ôjačevanje in oslabljenje*“ (str. 255.) — zakaj je nedovršilni glagolnik vezan z dovršilnim, ako je oboje dejanje jednako trpežno? „*sigurno*“ (str. 257.) je laška beseda, slov. = „*gotovo*“; „zato si *jo* priredimo nekoliko več“ (str. 259.) m. „si je priredimo“; „*vljemo* jo proč“ (str. 260.) m. „*zlijemo* . . .“; „prilije se karbolova kislina (str. 260.) m. „karbolove kisline“ (kakor beremo na isti strani: „prilijemo nove vode“); „*brezdvombeno*“ (str. 261.) je malo okorna oblika za „*nedvomno*“ ali (nedvojbeno). Oponašati nam je končno še isto nedoslednost v pisavi iz tujih jezikov izpeljanih besed, ki smo jo pograjali že pri prvem (Rutarjevem) spisu; prim. oblike: „lakiranje in retuširanje“, „lakiramo“, „retuširati“ (str. 255.), „kompliciranih“ (str. 229.), „modificirati“ (str. 251.), „konstruirane“ (str. 239.) „reflektirati“ (str. 232.), „dividirati“ (str. 236.) in dr. — pa: „fiksoval“ (str. 226.), „sensibilisoval“ (ibid.), „kvadrujemo“ (str. 236.), „kombinovati“ (str. 240.); jednaka nedoslednost se kaže v pisavi oblik: „pozitivni“ (str. 256. in večkrat) — „pozitiv“ (str. 248.) pa: „ekspozicija“

(str. 244 in dr.) — „rezultat“ (str. 251.), „bližne“ — „bližnih“, pa: „bližnjih“ (vse tri oblike na str. 234.).

VII. Bibliografija slovenska.

Slovensko knjigarstvo od 1. januarja 1888. leta do 1. januarja 1889. leta Sestavil Ivan Tomšič (19 str.).

Iz te bibliografije je posneti, da je izhajalo 1888. leta 33 slovenskih časopisov ter v dežel prišlo: a) 16 društvenih del (med njimi dvoje letnih poročil), b) dvoje pravoznanskih in državnanskih del (zbornikov), c) dva jezikoslovna (pravo za pravo književnozgodovinska) spisa, d) 4 zemljepisne in zgodovinske knjige, e) 28 leposlovnih publikacij, f) 18 šolskih knjig, g) 17 šolskih poročil, h) 21 molitvenih in poučnih knjig (med njimi dva prevoda), i) 27 različnih del (koledarjev, pratik, slavnostnih popisov in dr.), j) 19 muzikalij — torej vsega skupaj: 33 časopisov (proti 28 l. 1887.), 135 knjig in knjižic in 19 muzikalij (proti 97, oziroma 13 prejšnjega leta). Te številke svedočijo sicer v obče o lepem slovstvenem napredku, le kar se tiče časopisov, obhaja nas tudi letos misel, da je njih velika množica slovenstvu prej na kvaro nego v prid, ker se namreč itak ne preobilne delavne moči na ta način po nepotrebnem cepijo, morajo posamezni časniki pogostokrat polniti svoje predale s „prazno slamo“. Slovencem bi zadoščalo kakih 15 raznovrstnih časnikov; ti bi mogli ustrezati vsem zahtevam in imeli bi se ponašati z boljšo vsečino in večjim številom naročnikov, kar bi hodilo i njim samim i bralcem na dóbro.

VIII. Letopis „Matice slovenske“.

Sestavil Evgen Lah, društveni tajnik in knjižničar.

Na 79 straneh in v 8 odstavkih poročja nam vzorni tajnik Matični: 1.) *O odborovem delovanji* v dobi 1. X. 1888. — 30. IX. 1889; iz tega poročila je razvidno, da je razpravljjal odbor Matične stvari v treh odborovih (in več odsekovih) sejah in v jednom občnem zboru. 2. *Računsko poročilo* nam javlja, da je imela Matica Slov. koncem l. 1888. skupnega imetka 52.209 *gld.* 28¹/₂ *kr.*, torej za 2012 *gld.* 48¹/₂ *kr.* več nego l. 1887., vest, ki bode gotovo razveselila vsakega matičnjaka. 3.) *Nadaljevanje poročila o društveui knjižnici*, katera se prav lepo množi in hrani marsikako delo, kojega po drugih knjižnicah zaman iščeš. 4.) *Upravništvo* Mat. Slov., iz katerega posnemamo, da je štel v dva odseka (gospodarski in književni) razdeljeni odbor 27 ljubljanskih in 13 zunanjih odbornikov, med njimi 13 upravnikov. 5.) *Imenik udov Mat. slov.* nam našteva 8 častnih članov, 304 ustanovnike in 1597 letnih društvenikov, skupaj 1909 matičnjakov, torej skoro za 200 več nego v l. 1887. Od leta do leta množeči se imetek

in rastoči broj knjig in društvenikov nam je porok, da je „Matica“ krenila zadnja leta na pravo pot. in da delujejo nje odborniki — izobraženci posvetnega in duhovskega stanú — zložno in previdno, ker jih vodi hvale vredna vnetost za književni napredek, ne pa slepa strankarska strast; táko poslovanje nas navdaja z veseljem, Matici pa zagotavlja lepo, uspešno prihodnost. Odstavek 6.) poučuje nas o „ustanovnikih društvenih“; ta vestna in velezanimiva študija g. tajnika nam kaže v tabelah a) prirastek in odpadek ustanovnikov v posameznih letih (1864—1888); b) razmerje med letniki in ustanovniki po letnih dóbah; c) narastanje in padanje obeh števil od leta do leta. Po odborovem naročilu je pridejan temu odstavku kronološki imenik pokojnih ustanovnikov, obsezajoč nad 200 imen. Del 7.) navaja nam zavode (25), ki zamenjavajo z Matico slov. knjige, 8.) pa je zaznamek književne zaloge Matične in skupna cena posameznim knjigam, katerih je še 65 na prodajo, seveda v nejednakem številu iztiskov. —

„Letopis“ je tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani z lepimi, različnimi črkami in na prijetnem popirji; obliki v tipografskem oziru nimamo ničesar opočitati, izvzemši nekaj tiskarskih pogrškov, ki bi se bili pri natančnejši korekturi lahko odstranili. Ker nekateri izmed njih zeló motijo, hočemo jih končno v nastopnih vrsticah popraviti: ¹⁾

Str.	7.	„najednostavnejše“	mesto:	„najjednostavnejše“
„	11.	„beščeče se“	mesto:	„bleščeče se“
„	11.	„purperu“	mesto:	„purpuru“
„	13.	naj se postavi vejica pred besedo:	„ampak le za bahanje“	
„	21.	„ni“ (prva beseda v prvi vrsti)	mesto:	„in“
„	44.	„prazgovinske“	mesto:	„prazgodovinske“
„	65.	„deuschen“	„	„deutschen“
„	176.	„izljučljivo“	„	„izključljivo“
„	179.	„prestavatelj“	„	„prestavljalatelj“
„	195.	„sitičnike“	„	„sičnike“
„	205.	„Scardus“	„	„Skardús“
„	214.	„Makadonija“	„	„Makedonija“
„	215.	„duprovniški	„	„dubrovniški“
„	215.	„bovratku“	„	„povratku“
„	231.	„stajalo“	„	„stojalo“
„	247.	„pločamo	„	„pločami“
„	257.	„Prodajajo	„	„prodajajo“
„	260.	„spravimospet“	„	„spravimo spet“.

Fr. Livadič.

¹⁾ V spisu: „Kosovo polje“ je popravil nekaj pogrškov g. pisatelj (S. Rutar) sam.

Statistična črtica dijaštva avstrijskih visokih šól.

Spisal Jos. Apih.

Národu naše Avstrije hrepené po ravnopravnosti; liki vójske si stojé nasproti, toda ne z bridkim orožjem, ki preлива kri, bijejo ta bój, nego »z uma svetlim mečem« zastopa svoje »pravo« Slovan in Nemeč, Lah in Rumunec; in če se ne motimo, odločil se bode ta bój na ónem krilu, kjer se bijejo za kovačnico »svetlih mečev uma« — za šolo. Kdor se polasti šole, njemu ne bode treba pogrešati mēča, ne čilih sil za národni bój, ki ni bój pestí, nego bój za kulturne idejale dóbne naše. Šola je podlaga bodočnosti; od šolstva, njega osnove, njega duhá in od zanimanja za šolo je zavisna moč sléharnega národa — tudi slovenskega. Zató se nam zdi jako potrebno, da se vsaj časih ozremo na to polje in si stavimo vprašanje: Smo li dosti vestni v izpolnjevanji svojih dolžnostij proti šoli? Uporablja li národ slovenski dano mu priliko, da si množi razumništvo svoje, da si odgaja tisto število móž, katero je potrebno, ako hoče biti kós vsem nalogam v društvu in državi, v cerkvi, v šoli, v obrtu, v prometu i. t. d.? — Vemo, da smo v tem oziru Slovenci v primeri z Nemci, Čehi in Poljaki v jako neugodnem položaji, in da je treba národu našemu nerázumno krepkih napórov, žrtev in — varanih nádej, ako hoče vsaj nekaj tistih težkoč premagati in odpreti vrata svetišča modric svojim sinovom; a uprav zato, ker poznamo vse neprilike šolstva svojega, vemo ceniti moralično krepost našega národa, ki se izraža v sicer suhoparnih številkah oficijalne statistike. Ako te številke ogledujemo raz tega stališča in zajedno primerjamo z številkami, izražujočimi dotično razmerje pri naših sosedih, bodemo mogli razsojevati, smo li kar se tiče uporabe šolstva na tistem stališči, kjer bi morali biti, ali ne; videli bodemo, kje smo zaostali ali ostali na dolgu; kdor se pa hoče poboljšati, mora si biti najprej v svesti, da mu je treba poboljšanja. Ali niso národu v tem oziru prave osebe?

Za danes se omejimo na visokošolstvo in je preiskujmo na podlagi oficijalne statistike za l. 1886/7. Žál, da ni že takoj v prvih letih po ustanovljenji dualizma statistika takó lepó razvrščevala dijakov poleg domovine, národnosti in vere, kakor zadnja leta; imenoma jugoslovanske dijake nekaterih šól ne loči podrobno; pri drugih visokih šolah pa niti ne navaja povsod, koliko je bilo dijakov pojedinih národnostij. To je obžalovati posebno zató, ker ni mogoče primerjati številke iz prejšnjih in poznejših let, torej tudi ni mogoče točno povedati, kakó je napredoval ta ali óni národ, ali kateri národ je šel rákovo pót.

I. Univerze cislitvanske.

1886/7 je imela Avstrija 5 nemških, 2 poljski in 1 češko univerzo; vse pa so brojile v poletnem tečaju 13.683 slušateljev; ker je bilo v istem tečaju 1867/8 šolskega leta samó 7.274 slušateljev, torej se je broj namnožil za 6.409, t. j. za 88·90%. Ker pa hočemo óne dijake razvrstiti poleg jezika, moramo odšteti dijake iz nekaterih inozemskih krajev, imenoma iz Ogerske, Sedmograške, Hrvaške in Rumunije; sicer bi se peščica (9.000) cislitvanskih Madjarov preugodno pokazala, ker je 1886/7. l. bilo 539 madjarskih dijakov, = 3·95% vseh vseučilišnikov, dočim je Madjarov samó 0·05% vseh stanovalcev v Cislitvaniji; iz Ogerske in Sedmograške je bilo pa celih 1.134, gotovo z malimi izjemami nemških in madjarskih dijakov; 224 jih je bilo iz Hrvaške, 105 iz Rumunske in 66 iz Srbske. Laška, Švica, Nemčija i. t. d. pa pošiljajo k nam tako malo dijakov, da je težko verjeti, da jih ne odtehta broj v omenjenih deželah učečih se Avstrijcev. Smelo pa smemo trditi, da so Avstrijci na vseučiliščih iztočnih krajev bele vrane. K 1.529 vseučiliščnikom iz Ogerske, Hrvaške, Rumunske in Srbije je pa prišteti še 248 dijaških »raznih« narodnostij, = 1·81%, dóčim je takih narodnostij med Avstrijci samó 0·5% (Albanci, Ciganje, Grki). Od 13.683 dijakov smemo odbiti na račun teh inostrancev in »raznih« narodnostij 1.750, = 12·8%. Ostane nam še 11.933 dijakov, katere smemo smatrati domačini. Znižati moramo razmerno število dijakov ónih narodnostij, ki so se pomnožili po prihodu izdatnega broja inozemskih rojakov; to velja kar se tiče Nemcev, Čehov (zaradi slovaških dijakov), Hrvatov in Srbov, Lahov, Rumunov in »drugih« narodnostij (sósebnó Madjarov). Oficijalni broj, znižani broj in relativno razmerje kaže nastopna sestava:

Vseučilšniki po narodnosti	Uradni broj	Znižani broj	Odstotki	
			med vseučilšniki	med avstr. prebivalstvom
Nemcev	6.213	5.864	49 ^{·20}	36 ^{·70}
Čehov	2.876	2.826	23 ^{·70}	23 ^{·77}
Poljakov	2.094	2.094	17 ^{·54}	14 ^{·86}
Rusinov	503	503	4 ^{·21}	12 ^{·81}
Slovencev	179	179	1 ^{·50}	5 ^{·23}
Hrvatov, Srbov	890	40	0 ^{·33}	2 ^{·58}
Lahov	435	404	3 ^{·34}	3 ^{·07}
Rumuncev	206	16	0 ^{·13}	0 ^{·88}
raznih	787	7	0 ^{·05}	0 ^{·10}

(Dalje prihodnjič.)

V spomin slovesne poroke

Njega c. in kr. Visokosti nadvojvode

FRANČIŠKA SALVATORJA

in Nje c. in kr. Visokosti nadvojvodice

MARIJE VALERIJE

dné 31. malega srpana leta 1890.

Prêstol je Avstrije že odslôvil šestóricó vekov,
Mnogi vihár ga majál, toda razrušil ga ni:
Zvésti v bridkôbe so dnéh junaški narodi njegoví
Zdušno hiteli na bòj, da se ohrani slovêč,
Družno v pokojen je čas, karkoli jih Avstrija broji,
Vsak jednomáti ji ród služil ponosno-vesel.
Národ slovenski je naš med Avstrije sini od nêkdaj
Prvi nje brambovec slúl, trdil zvestôbo s krvjó,
Slavni rodíci udan ljubezni je svoje obilju
Dušek osrečen dajal v blaženi dôbi mirú.
Zopet odpira uhó Slovenec besedam veselím,
Zdušenja sládká oblást môško mu dviga srcé:
Avstrije hçeri je dan zazóril najlepši življenja,
Zánjo pomemben in svét, národom vérnim radóst.
„Blágoslov rôsi nebó na Vaju, slavljenca visóka,
Žível, Frančíšek, in Ti, blága Valerija, ž Njim!“
Takšen razlega pozdráv se danes po zêmljah avstrijskih,
Njega zvenéçi odmev hrib preletáva in dôl.
Tudi slovenskih sinóv se glasijo pesmi vznese,ne,
Mesto praznuje in vás Vajine sreçe spomin,
Vajine sreçe spomin, kí sprémeljaj življenja korake
Vama po cvêtnih stezáh v Vajino rádost vsekdár!

Jožef Cimperman.

LISTEK.

V Ljubljani, dne 31. malega srpana 1890.

Vesel dan v cesarski rodovini. Velika družina avstrijskih národov praznuje danes velik dínastični praznik. Cvetoča hči Njiju Veličanstev, presvetla nadvojvodinja **MARIJA VALERIJA** se je danes v prijaznem gorskem mesteci na Gorenjem Avstrijskem poročila z izvoljencem svojega srca, z Njegovo c in kr. Visokostjo presvetlim gospodom nadvojvodom **FRANČIŠKOM SALVATORJEM**. Blagoslovljena od presvetlih svojih roditeljev, spremljana od bliščečega zborá visokih sorodnikov in dostojanstvenikov, stopila sta pred oltar, kjer je cerkev posvetila Njiju zvezo, veljavno do smrti. Po vsi širni Avstriji ni ga zvestega državljaná, da bi se danes v duhu ne udeležil veselega dnéva v cesarski rodovini. Brez razločka vere in narodnosti pošiljamo danes vsi presrčne čestitke na cesarski dvor, iskreno želeči, da bi bila ta zveza mladima novoporočencema in mnogoizkušénemu, nad vse ljubljénemu presvetlemu Vladoarju vir nikdar minljive sreče!

Jernej Križaj-Severjev †, župnik pri sv Antonu poleg Kopra v Istri, pisatelj slovenski, umrl je dné 19. ržnega cveta t l. Križaj je bil porojen dné 18. velikega srpana 1838. l. v Orehku na Notranjskem. V šolo je hodil najprej v Trstu, kjer se je do dobra seznanil z italijanskim jezikom, gimnazijo je pa dovršil leta 1860. v Ljubljani. Sošolci v 8. gimnazijalnem razredu so mu bili med drugimi sedanja vseučiliška profesorja dr. Stanonik in dr. Krek, slovenski pisatelj in sedanji trnovski dekan Ivan Vesel, zdaj že pokojni zgodovinar Parapat, sedanji stolni župnik ljubljanski Flis, slovenski pisatelj in operni pevec Josip Nollí i. dr. Pokojni Križaj je bil prejšnja leta jako spreten pisatelj slovenski Pod izmišljenim imenom »J. Severjev« je priobčil v Janežičevem »Glasniku« l 1864. nekoliko lepih, nežnočutnih pesmij. Za poskušnjo ponatiskujemo tukaj njegovo

Trojno srcé.

Globoko v prsih giblje se nekaj čárobno,
Glasí se čúdomilo, žalobno in ljubó,
Cvetí veselje tiho, kalí skrivno gorjé,
In mesto to presveto človeško je srcé!

Kakor svitloba lune razjasni temno noč,
Ima srcé deviško prečúdno tajno moč;
Globoko v prsih sije ljubezni živi plam,
In žarno vnema srce, možu poguma znam!

Mladenču persi dviga hlepenja divji žar,
Navdaja mu jih nada, nek tajni sladki čar,
Srce mladenča obsega vso tugo in britkost,
Obsega rajske sanje, ljubezni vso sladkost!

Ljubezni polno tretje tak vroče in gorkó —
Oklepa vse in veže z nevidno nas močjó,
In v žalosti, veselji zvésto nam vedno je,
Najlepše res na zemlji: — oh materno srce!

V »Glasniku« l. 1865. beremo njegovo povest »Ognjeni zmaj«, katero je poslovenil iz ruščine; v Trstenjakovi »Zori« l. 1873. pa njegovo izvirno nekoliko sentimentalno novelo »Blaženka«, pisano s srčno krvjo, najbrž iz njegovega življenja. Ravno tam je priobčil lep dovršen prevod žaloigre »Franciška z Rimini«, katero je spisal slavni italijanski pesnik Silvio Pellico. Prelagal je na slovenski tudi sloveči roman Manzonijev »Promessi sposi« ter završil še marsikatero drugo lepc delo. Blag mu bodi spomin!

V spomin Matevžu Ravnikarju je dné 13. malega srpana priredilo naše »Pisateljsko društvo« na Vačah lepo slavnost, katero je žal, nekoliko motilo deževno vreme,

Slavnost se je vršila najprej v vaški cerkvi, kjer je imel dnevi primeren krasen cerkveni govor g. prof. *Tomo Zučan* in je nato daroval sv. mašo z veliko strežbo g. kanonik *K. Klun*. Po maši se je občinstvo zbralo na trgu, in ko so pevci odpeli Jenkovo »Molitev«, stopil je na oder g. *L. Svetec* ter nam v izbornem govoru podal sliko Ravnikarjevega življenja in delovanja. Po Svetčevem govoru so šli mnogoštevilno zbrani slavitelji Ravnikarjevi v sprevedu z godbo po lepo okrašenem trgu pred rojstveno hišo Ravnikarjevo, kjer se je po primernih pesmih in po govoru društvenega predsednika g. dr. *Vošnjaka*, v katerem je poudarjal pomen tega dneva ter slavil dobrotnika narodovega in očeta slovenske proze, razkrila spominska plošča, vzdana nad hišnim vhodom. Nje napis pravi:

»V tej hiši je bil porojen dne 20. septembra 1776. slavni pisatelj slovenski

MATEVŽ RAVNIKAR,

prvi škof tržaško-koprski.»

Pisateljsko društvo

dne 13. julija 1890.

Po slavnosti so se gostje zbrali po raznih gostilnah ter se okolo 2. ure začeli razhajati. Vsakdo, ki se je udeležil tega lepega narodnega praznika, vzel je s seboj veselo preverjenje, da po teh krajih prebiva čvrst, zaveden in požrtvovalen narod, ki je storil s petjem, godbo, okrašenjem hiš in trgov vse, kar je mogel, da vredno poslavi največjega sina, ki se je rodil med njim, in dostojno sprejme slavitelje njegove.

»Matica Slovenska« razglašala nastopni stalni program »Slovenske Besede«, ki je po prejšnjem nekaj prenarejen:

Matice Slovenske odbor je sklenil izdajati znanstven list »Slovenska Beseda«, kateremu naj bi bil glavni namen pospeševati razvoj našega knjižnega jezika ter določiti in utrditi jednotne pravilne oblike v govoru in pismu.

V ta namen se je imenovani odbor obrnil do nekaterih slovenskih jezikoslovcev ter skupno z njimi določil bodočemu listu stalni program. Po tem programu se bodo razpravljala v »Slovenski Besedi« vsa vprašanja, tičoča se slovenske slovnice, katera še niso dognana ali še ne dosti razjasnjena; pri tem se določi, koliko se je ozirati na etimologijo, koliko na zgodovinski razvoj in koliko na fonetiko sedanjega živega jezika. List bode odmenjen slovenskemu jezikoslovju sploh, a najbolj se bode oziral na pravorečnost in jednotno pravilno pisavo. Vse dognane stvari se bodo zbirale, in na podlagi teh beležkov se bode mogla izdati slovenska pravopisna knjižica.

»Slovenska Beseda« bode nadalje pospeševala pravilni razvoj slovenskega besedja v slovarskem oziru in si torej prizadevala pripomoči v to, da se natančno določijo pomeni besedam, kjer se kaže razlika v rabi, da se strokovno nazivoslovje (terminologija) razvije po svojstvu in pravih slovenskega jezika in da se jezik obogati iz nikakor še ne povse razkritih zakladov narodnega govora; v ta namen bode list tudi prinašal iz raznih krajev zbirke takih besed, ki so ali sploh manj znane, ali imajo v različnih krajih različen pomen.

Najpripravnější bodo v obče kratki spisi, ki se bodo držali omenjenih mej; sprejemale se bodo pa tudi kritike vseh slovenskih knjig z ozirom na njih jezik.

Vse to se bode zgolj stvarno razpravljalo; mirni in stvarni polemiki, katera uči polagoma spoznati resnico, bode »Slovenska Beseda« na razpolaganje; a izključeno iz nje bode vse strastno in osebno napadanje in pikanje, za kar jamči uredništvo, kateremu je gledé tega pridržana pravica, da popravi in zavrže vse, kar bi se ne ujemalo s tem načelom.

Časopisa pride vsako leto na svetlo blizu dvanajst pól v nedoločenih obrokih, približno jedna pola vsak mesec. List prične izhajati, kadar se nabere dokaj gradiva.

To podjetje je pa le tedaj mogoče izvesti, ako se pridobi dovolj sotrudnikov, ki bi list podpirali z rednimi spisi. Odbor Matice Slovenske torej vabi vse slovenske razumnike na skupno delovanje ter jih uljudno prosi, naj z znanstvenimi razpravami, z mirno kritiko, pa tudi s kratkimi nasveti podpirajo to za razvoj slovenske knjižnosti prekoristno podjetje, da v resnici doseže svoj namen. Dopise bode sprejemal od 10. septembra t. l. dalje urednik bodočemu listu, gimn. prof. A. Bartel v Ljubljani.

V Ljubljani, dne 29. julija 1890.

Odbor Matice Slovenske.

Hrvaški »Vienac« o našem pesniku. Prvi leposlovni časopis hrvaški »Vienac« je o Aškerčevih »Baladah in romancah« prinesel to poročilo: Pjesnik *Anton Aškerc*, koji je jamačno dobro poznat čitaocima »Ljubljanskog zvona« pod pseudonimom »*Gorazd*«, izdao je vrlo ukusno opremljenu zbirku izvornih pjesama pod napisom: *Balade in romance*. V Ljubljani. Ig. pl. Kleinmayr i Fed. Bamberg 1890. — Ovaj daroviti pjesnik stekao je u braće Slovenaca u kratko vrijeme mnogo priznanja i veoma liep glas krasnim svojim tvorevinama, tako da mu neki na Parnasu slovenačkom medju živim pjesnicima dosudjuju prvo mjesto iza genijalnoga Simona Gregorčića.

Pjesnik je većinom crpao gradivo za svoje »romance i balade« koje iz savremenoga života, koje iz drevne povjesti svoga naroda i iz priča drugih Slavena. Njegova se rodoljubnog srca jednako doimlju nevolje sadašnjosti kao i jadi prošlosti, a razotkriva ih sigurnom rukom i objektivno, kao i dolikuje epskomu pjesniku. Starodavna prošlost i narodne priče glavni su izvori njegovim baladama i romancama. Amo pripada u prvom redu oveći *cyclus baladâ*, koji nosi nadpis: „Stara pravda“. U ovih deset pjesama prikazuje pjesnik seljačku bunu u 16. stoljeću, koju je u nas urisao pokojni Šenoa u romanu, a Bogović u tragediji „Matija Gubec“. Za nas je Hrvate osobito zanimljiva deveta balada „Stava“, u kojoj nalazimo u glavnom gotovo isti sujet, što ga je Šenoa opjevao u pjesničkoj pripoviesti „Prokleta klet“. Aškerc je taj predmet opjevao na originalan način. U kompoziciji i dikciji ove balade povodi se pjesnik za našom narodnom pjesmom. Iz drevne je povjesti slavenske crpao gradivo za ove pjesme: Svetopolkova oporoka, Atila in slovenska kraljica, Ilirska tragedija. Medju ovima se odlikuje ljepotom kompozicije i krasnom osnovom misli „Svetopolkova oporoka“.

Iz savremene je povjesti slavenske karakteristična pjesma „Boj pri Pirotu“. Bivši kralj Milan pristupa poslije boja k ranjenicima, da mu kažu svoje posljednje želje. Kad se Milan približi k trećemu ranjeniku, reći će ovaj kralju:

»Sramota boli me, sramota,
Da Srbu zdaj Kajn je ime . . .
Da narod moj bratomorilec,
Krvave zdaj nosi roke.

A, kralj moj, ko smrt me poljubi,
Zakličem, da čul bo ves svet:
Kdor brata mi ščuje na brata,
Tá bodi — tá bodi proklet!»

Tako pjesnik diljem svojih pjesama oštro žigoše bratsku neslogu, poznatu rak-ranu slavenskih naroda. Dao Bog, da plemenite njegove rieči nadju odziva svuda, gdje se ozbiljno misli o bratskom sporazumku i uzajamnoj slozi jednokrvene braće slavenske.

Narodne priče i biedni život prostoga naroda bogata su vrela, iz kojih pjesnik Aškerc crpe gradivo za svoje romance i balade. On je pjesnik biednika i sirota, kojih se gorke i često nezasluzene boli duboko doimaju njegova plemenitog srca. Medju ovima se osobito ističu: Zimska romanca, Tri ptice, Posljednje pismo, Slikarjeva slika i Anka. Premda se pjesnik očito trsi, da zatomi i prikrije svoje subjektivne osjećaje, ipak nije mogao odoljeti srcu, da se sasvim zataji. U pjesmi „Svetinja“ kazuje, kako mu je majka na rastanku mjesto bogatstva predala amanet sveti: »Ljubežen za dom neizmerno, za dom in nesrečni svoj rod«, a sva je prilika, da ima mnogo subjektivne primjese u romanci „Pevčev grob“: Medju ovima ima pjesama, koje dosta neskladno završuju, kao n. pr. Balada o potresu, Tri ptice in neke druge. Ovim bi se pjesmama doduše moglo zabaviti, da se u njima ne ogleda poetična pravičnost, ali ako pomislimo, da se Gorazd drži načela: »Res je res: Resnico samo vselej piši vestni zgodovinar« i da je on pjesnik biednika in nesrećnika, rado ćemo mu i ovu prividnu pogrješku oprostiti. U pjesmama: „List iz kronike Zajčke“ i „Celjska romanca“ opaža se satirična žica pjesnikova. Mnogo romantične natruhe ima u pjesmama: „Stari grad“ i „Godčeva balada“. Osobito su liepe legendarne balade: „Kristus in Peter, Slovenska legenda i Legenda o toplicah“. U „slovenskoj legendi“ priča pjesnik o Primožu Trubaru, koji okajavši svoje grieh e u paklu dolazi na nebeska vrata i moli sv. Petra, da ga pusti u nebo. Petar podje, da ga najavi Bogu. Čim čuju biskupi Tekstor i Toma Hren, da Trubar želi uljesti u raj, silno se uzvrpolje i odlučno se opiru tome. No blagi Slomšek stane ih miriti: Već je minulo 300 godina, što je preminuo Trubar. On je u to vrijeme okajao svoje grieh e, a pored toga Trubar je zaslužan čovjek. Prvi je počeo pisati Slovincima narodnim jezikom knjige. Silna nastane prepirka medju Slovincima u nebu. Napokon stupi medju njih sam Bog i reče:

Do danes vaš Trubar je v ognji pripet
 Za greh se svoj ostro pokoril,
 Od danes naj tukaj bo z vami vred
 Za to, kar je dobrega storil.

Ker v vašem jeziku vas prvi učil
 Moliti je, psalme pēti,
 Zdaj, večno me bođe slovenski slavil,
 Pevaje: sveti, sveti.

Na to uvede sv. Peter Trubara, kojemu pohiti u susret pjesnik Prešeren i prvi mu čestita, što je „iz narodne smrtne, stoljetne noći prvi probudio narod.“ U ovoj se pjesmi najbolje ugleda čista plemenština i pravo slobodoumlje pjesnikovo.

Dubinom misli i višim filozofskim shvaćanjem odlikuju se osobito pjesme: Prva mučnica, Solus, Dvorski norec i Čaša nesmrtnosti, a od ovih su opet jamačno najlpše prva i potonja. Gorazd je svakako liep pjesnički talenat. Njegove su pjesme pune samonikle i prave poezije, svagda proniknute nježnim i plemenitim čuvstvom, a spoljašni im je oblik skladan i mjestimice umjetnički dotjeran. Bilo bi željeti, da pjesme njegove i u nas nadju kupaca i čitatelja.

Preklic. G. dr. Lampé je v svojem listu (na 156. str.) pišoć o Aškrčevih baladah in romancah natisnil tudi nastopne besede: »List iz kronike Zajčke« spada v »cronique scandaleuse«. Ako bi bili kdaj Zajčki menih i tako ravnali, v kleti se zbirali raje (sic!) nego v biblijoteki, gotovo je to škandalozno, grdo. O menih i h tako pevati, ako ni res, je obrekovanje in ni ironija. Ako pa »je res«, pové naj gospod pesnik, kje je to

dogodbo dobil, da prekličem besedo »obrekovanje«. Nekdaj je pač nekdo o r a z v a l i n a h samostana Zajčkega tako-le pel:

Ni slišat' svet'ga petja,
 Ne služi meša se;
 Ni več pobožnih molcev
 — — — — —
 Dobrotniki pregnani
 Iz grobov odšli so.

Potentakem so bili tukaj »pobožni molilci«, a ne hinavski pijanci. Gospod Aškerc že boljše vé, nego pokojni Slomšek. Pa naj pustim šalo in povem resnobno, da jako obzajem izbiranje takih predmetov. Škoda, škoda! Tako nadarjen pesnik, kakor je gospod Aškerc, pač ni, da bi moral stikati po onih kotih, kjer se ujame kakšna čudna stvar, ali celó smet; naj zajema nepristransko iz bujnega življenja, ki ima pač slabe, a tudi dobre strani, naj se ozre večkrat tudi kvišku, vsaj večkrat, nego se je dosedaj *

Zadnja številka dr. Lampetovega časopisa pa prinaša na 222. str. nastopno opazko: Na poziv svoj na str. 156, kjer smo ocenjujoč gosp. A. »Balade in romance« pisali: »Pové naj gospod pesnik, kje je to dogodbo dobil, da prekličem besedo »obrekovanje«, dobili smo — sicer ne naravnost, kar bi bilo najlepše, vendar popolnoma pozivu primeren — odgovor v »Ljub. Zv.« št. 7, iz katerega je razvidno, da je bila naravnost v Zajčkem samostanu pred l. 1564 jako propadla in da se je dajalo mnogo pohujšanja, da je bilo tam mnogo zapravljivosti, vsakovrstnih nepravilnostij in nedostatnostij, bodisi v duhovnih, bodisi v svétnih zadevah, in da je bil vsled tega izročen samostan papeževemu nunciju Zahariji Delphinus-u, ki naj bi izvršil zakonito reformacijo. Zato priznavamo, da ima tam ocenjevanje romanca zgodovinsko podlago in v tem oziru preklicujemo besedo »obrekovanje«. Omenjamo še odkrito izjavo nekega prijatelja, da se mu ne zdí ona pesem žalivna, ampak le osoljena s humorjem. Drugim se je zdelo drugače. Suum cuique! * 511.

Prijateljem slovenske glasbe. Ako dobim le toliko naročnikov, da se tiskovni troški pokrijejo, izdati hočem III. zvezek »Skla deb † Avgusta Armina Leban«. Naj mi torej gospodje, ki se mislijo naročiti na te skladebe, naznanijo to z listnico. Iztisek, obsegajoč moške in mešane zборе ter divni samospev „Vojak“, stal bode 40 kr. po pošti 45 kr.

Janko Leban,
 učitelj v Avberu p. Štanjel pri Sezani.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 glđ. 60 kr., pol leta 2 glđ. 30., četr leta 1 glđ. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 glđ. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**.

Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna tiskarna« v Ljubljani.